

MEDYA İZLEME RAPORU

2023-2

M4D PROJESİ

DEMOKRASİ İÇİN MEDYA, MEDYA İÇİN DEMOKRASİ PROJESİ

Avrupa Birliği tarafından finanse
edilmektedir

Gazeteciler Cemiyeti Basın Evi Yayınıdır

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility
of Association of Journalists and do not necessarily reflect the views of the European Union.

Bu yayın Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Gazeteciler Cemiyeti
sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Gazeteciler Cemiyeti'nin Avrupa Birliği finansal desteği ile yürüttüğü **Demokrasi için Medya/Medya için Demokrasi Projesi** ekibi tarafından, açık kaynaklardan, medya taramalarından, proje ofisine çeşitli şekilde yapılan başvuru ve ihbarlardan, M4D Projesi kapsamında yapılan medya sermayesi ve gazetecilerin mesleki memnuniyeti araştırmalarından ve Gazeteciler Cemiyeti Özgürlük için Basın raporlarından faydalanarak hazırlanan bu rapordaki her türlü içerik kaynak gösterilerek kısmen veya tamamen çoğaltılabilir. İçerik tamamıyla Gazeteciler Cemiyeti sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Editörler:

Yusuf Kanlı, Kenan Şener

Dizgi:

Elif Gümüşbıçak

Kapak Fotoğrafı:

DepoPhotos

Teşekkür:

Bu raporun hazırlanmasında özveriyle ve adanmışlıkla büyük katkılarda bulunan ekip arkadaşlarımıza teşekkür ederiz. Katkıları için, **Dr. Çağrı Kaderoğlu Bulut** ve Özgürlük için Basın Çalışma Grubu üyelerine, çalışmalarımızda değerli rehberliklerinden dolayı **M4D Projesi Ulusal Komite Üyeleri**'ne ve bu çalışmayı mümkün kılan desteğinden dolayı Gazeteciler Cemiyeti Başkanı **Nazmi Bilgin**'e teşekkürlerimizi sunarız. Değerli katkıları olmadan bu rapor tamamlanamazdı.

Gazeteciler Cemiyeti Basın Evi

Telefon

Mobil: +90 533 045 08 67

Telefon: +90 312 468 12 09

Faks: +90 312 468 23 84

E-Posta

info@gc-tr.org

info@media4democracy.org

Web Adresi

www.gc-tr.org

www.media4democracy.org

Adres

Üsküp Caddesi (Çevre Sk.)

No:35, Çankaya, Ankara

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	5
1- 2023 Yılında Türkiye'de Basın Özgürlüğü Atmosferi.....	6
2- Basın Özgürlüğünde Yasal Düzenlemeler Devlet ve Hükümet Politikası.....	8
a. Yasal Düzenlemeler, Davalar, Cezaevindeki Gazeteciler.....	8
Yasal Düzenlemeler.....	8
Anayasa Mahkemesi Kararları.....	8
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları.....	8
Basın Davaları.....	9
Dezenformasyon Gerekçeli Soruşturma ve Davalar.....	10
Gözetilene Alınan Gazeteciler.....	11
b. Basın kartı düzenlemeleri.....	11
c. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Basın İlan Kurumu (BİK).....	13
RTÜK.....	13
TRT ve Seçim Dönemi.....	15
Basın İlan Kurumu.....	16
d. Hak ihlalleri: Sansür, Şiddet, Hedef Gösterme, Tehdit, Ayrımcılık.....	16
3- Medya Ekonomi-Politiği.....	19
a. Şeffaf mali politika, yayın ilkeleri, hesap verebilirlik.....	19
b. Medya sahipliği.....	19
c. Basın çalışanlarının durumu.....	22
Çalışma Biçimleri.....	23
Gazetecilikte ücretler, çalışma saatleri ve iş güvencesi.....	23
Haber üretimi sürecinde gazeteciler ve bilgiye erişim.....	24
4-Dezenformasyon ve Bilgi Tekeli.....	27
5- Cemiyet, parti ve diğer STÖ'lerin çalışmaları.....	28
6- Değerlendirme ve Öneriler.....	31

TABLO VE GRAFİKLER

TABLO 1 –

RTÜK tarafından Ocak-Aralık 2023 döneminde öne çıkan idari para cezaları ve program durdurma cezaları..... 14

TABLO 2 –

İletişim Başkanlığı'nın kuruluşundan bugüne kadar kullandığı yıllık resmi bütçe - Milyon TL..... 28

GRAFİK 1: 2012-2023 Cezaevindeki Gazetecilerin Sayısı 9

GRAFİK 2: Kasım 2018- Ocak 2024 OcaK Türkiye'de Aktif Basın Kartı Sayıları..... 12

GRAFİK 3: "Basın Kartınız Var mı?" 12

GRAFİK 4: "Yaptığınız haberler nedeniyle suçlanma ya da yargılanma kaygısını ne sıklıkla yaşıyorsunuz?" 17

GRAFİK 5: 2023 yılında yaygın gazetelerin günlük ortalama satış adedi 20

GRAFİK 6: Gazete ve dergilerin 2013-2022 dönemi tiraj grafiği..... 21

GRAFİK 7: Sendikalaşma Oranı 22

GRAFİK 8: Gazetecilerin Çalışma Biçimleri 23

GRAFİK 9: Gazetecilerin Çalışma Süreleri 23

GRAFİK 10: Gazetecilerin Ücretleri 24

GRAFİK 11: "Mesleğimi özgürce yapabiliyorum" 25

GRAFİK 12: "Güvencesiz çalışma ifade özgürlüğünü olumsuz etkilemektedir" 25

GRAFİK 13: "Haber faaliyetlerimin sansüre uğradığı oldu/oluyor" 26

GRAFİK 14: "Haber üretirken içeriğin yayınlanmayacağı veya eleştirileceği kaygısıyla haberden vazgeçtiğim oldu" 26

GRAFİK 15: "Gazetecilik faaliyetlerini sürdürürken cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa uğrama sıklığı 26

SUNUŞ

Gazeteciler Cemiyeti'nin Avrupa Birliği finansmanıyla yürüttüğü Demokrasi için Medya/ Medya için Demokrasi (M4D) Projesi 2019 yılından bu yana üç aylık ve yıllık dönemler halinde Türkiye'de medyanın durumunu raporluyor. İlk üç yıllık dönemini 2022 Nisan ayında tamamlayan ve 2022 Temmuz ayında yeni üç yıllık dönemine başlayan M4D Projesi, medya izleme raporlarını altı aylık ve yıllık dönemler halinde yayımlamayı sürdürüyor. M4D Projesi altı aylık raporlarında Ocak-Haziran dönemi gelişmelerini derliyor, yıllık raporlarında ise tüm yılın verileriyle birlikte Yıllık Mesleki Memnuniyet Araştırması sonuçlarını yayımlıyor. Projenin 2022 yılı Medya İzleme Raporu iki bölüm halinde, 2023 Ocak ve Nisan aylarında yayımlandı.

2023 yılına ilişkin gelişmeleri içeren bu rapor, M4D Projesi'nin yürüttüğü medya izleme çalışmaları ve gazetecilerle yapılan toplantılar yoluyla edinilen verileri de bir araya getirdi. Ayrıca her dönem raporunda olduğu gibi bu çalışmada da projenin basın özgürlüğüne katkı sunmayı amaçlayan değerlendirme ve nerileri de yer aldı. 2023-2 raporu, ulusal ve uluslararası medya izleme raporları ve araştırmalarının yanı sıra Gazeteciler Cemiyeti'nin özgürlük için Basın (iB) Projesi ile gün gün tüm gelişmeleri not ettiği basın ve ifade özgürlüğü raporlarının da katkısıyla hazırlandı. Ayrıca bu raporda 2023 yılı sonunda Ekim-Aralık aylarında internet üzerinden 401 gazetecinin katılımıyla anket yöntemiyle verileri toplanan 2023 Mesleki Memnuniyet Araştırması sonuçlarına da yer verildi.

1- 2023 YILINDA TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ ATMOSFERİ

Türkiye'de gazeteciler ve ifade özgürlüğü savunucuları için 2023 yılı umutlu başlamadı. Bunun nedeni, basın meslek örgütlerinin Sansür Yasası diye nitelediği "Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un Ekim 2022'de yasalaşarak yürürlüğe girmesiydi. Ekonomik krizin etkisi ve artan siyasi kutuplaşma, medya sektöründeki krizi derinleştirdi.

Basın ve ifade özgürlüğüne nefes alıracak bir yaklaşım ve mevzuat ortaya konulmadı, gazeteciler için özlük hakları, iş güvencesi ve refah düzeyi açısından da bir çalışma yapılmadı. Sahada görev yapan gazetecilerin kolluk tarafından keyfi olarak engellenmesi, gözaltına alınması, fiziksel şiddete uğratılarak, tehdit altında tutulup, hedef gösterilmesi tarzındaki uygulamalar sürerken, hapisteki gazetecilere, sonradan geliştirilen iddianameler ve dayanaksız yargılamalar yoluyla yenileri eklendi.

Geçtiğimiz yıl, 2022'de 12 aylık dönem içinde gözaltına alınan gazeteci sayısı 78 olarak kayıtlara geçmişti. 2023'te ise bu sayı 85'e yükseldi. Bu gazetecilerin çoğu görev başındayken, kolluk görevlilerinin uyguladığı şiddete maruz kaldı. M4D Projesi'nin 401 gazeteciyle yaptığı araştırmaya göre gazetecilerin üçte birinden fazlası (yüzde 35,4) gazetecilik faaliyetlerinden ötürü gözaltına alındığını ya da yargılandığını ifade etti.yısını .¹

Tespit edilebildiği kadarıyla gazetecilere fiziksel şiddetle engelleme vakaları 60'ı aştı. 2023'de Türkiye yeniden "en çok gazeteci tutuklayan" ülkeler kategorisine girdi. 2016 yılındaki darbe girişimindeki tutuklamaların ardından Türkiye bu kategoriye geri dönmüş oldu. Ocak 2023'te 43 gazeteci tutukluymdu. 1 Temmuz 2023 itibarıyla ise tutuklu gazeteci sayısı 56 olurken Aralık 2023 itibarıyla tutuklu gazeteci sayısı 35 oldu. Türkiye Gazeteciler Sendikası hukuk birimi Mayıs 2022-23 döneminde yargılanan gazeteci sayısını 264 olarak açıkladı. M4D Projesininin 401 gazeteciyle yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre gazetecilerin neredeyse yarısı (yüzde 45,4) yaptığı haber nedeniyle yargılanma ya da suçlanma kaygısı taşıyor.

Dezenformasyon gerekçeli yeni Basın Yasasıyla suç olarak tanımlanan "halkı yanıltıcı bilgi yayma" suçlamasıyla soruşturmaya uğrayan gazeteci sayısı tespit edilebildiği kadarıyla yıl boyunca 33 oldu.

RTÜK 2023'te 31 Aralık'a kadar Tele 1'E 17 para cezası, 8 kez program durdurma, 7 gün yayın durdurma (ekran karartma) cezası verdi. Halk TV'ye 12 para cezası, 15 kez program durdurma cezası kesti. FOX TV'ye 7 para cezası 2 kez program durdurma, Flash Haber'e 6 para cezası, 8 kez program durdurma, Show TV'ye 3 para cezası 7 kez program durdurma, KRT TV'ye 4 para cezası, 3 kez program durdurma cezası verildi. RTÜK'ün bu süre içinde verdiği cezalar arasında iktidar yanlısı yayınlarıyla öne çıkan Beyaz TV ya da Star TV gibi televizyonlara verilen cezalar kamera karşısında küfür kullanımı gibi nedenlerle RTÜK üyelerinin oy birliğiyle verdikleri cezalardan oluştu. Diğer tüm cezalar ise kanalların iktidara yönelik eleştirel yayınları nedeniyle ya da toplumun manevi değerleri gibi soyut gerekçelerle verildi. RTÜK ayrıca Netflix, Disney+, Amazon Prime, MUBİ, Bein ve BluTV gibi platformlara da LGBTİ+ karakterlere yer verilen yapımlar için "toplumsal ve kültürel değerler ile Türk aile yapısına aykırı" oldukları gerekçesiyle üst sınırdan idari para cezaları verdi.

Basın İlan Kurumu'nun muhalif Evrensel ve Yeni Asya gazetelerine süresiz resmi ilan ambargosu sürerken RTÜK ve BİK, bu dönemde M4D Projesi Medya İzleme Raporlarını ve Gazeteciler Cemiyeti'nin çalışmalarını doğrudan hedef alan kamuoyu açıklamaları yaptı.

Yukarıda özetlenen genel duruma karşın Cumhurbaşkanı Erdoğan, seçim propagandaları döneminde Türkiye'nin son 20 yılda demokrasi ile birlikte basın ahlakı ve hürriyetinde de seviye atladığını savundu. Erdoğan, "Hangi cenahta yer alırsa alsın, basın yayın kuruluşları asli görevlerini hakkıyla yerine getirebilme salahiyetine bizim dönemimizde kavuşmuştur. Herkes istediğini yazmakta, söylemekte, ifade edebilmektedir" dedi.² Erdoğan cezaevindeki gazeteciler sorunuyla ilgili olarak şunları söyledi: "Cezaevlerinde şu ana kadar iddia edildiği gibi bol miktarda gazeteci yok. Bunlar yalan. Birçoğu hırsızlık gibi suçlardan içeridedir. Bunların gazetecilikle işleri yoktur."³ Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun ise Çalışan Gazeteciler Günü'nü kutlarken "Son yıllarda ülkemizde demokrasinin, hak ve özgürlüklerin tahkim edilmesi için atılan adımlar, basın ve ifade hürriyetinin en geniş şekilde hissedildiği bir medya ikliminin oluşmasına imkan sağlamıştır" ⁴ dedi.

Yurt içinde genel durum ve siyasi iradenin yaklaşımı böyle gözlemlenirken yurt dışından Türkiye'deki demokratikleşme, temel haklar, basın ve ifade özgürlüğü gelişmelerini izleyen uluslararası kuruluşları Türkiye'de basın ve ifade özgürlüğünün gerilemekte olduğu tespiti yaptı.

¹ M4D Projesi raporlarında izlenen veri toplama yöntemi ve göstergeler çizelgesine ve 2022 Yılı Mesleki Memnuniyet Araştırması sonuçlarına projenin internet sitesinde yer alan 2022 Yıllık Medya İzleme Raporu bağlantısından ulaşabilirsiniz.

² <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/kosenden-gereğini-yapacaksın-diyen-erdogan-basın-ozgurlugunu-savundu-2018492>

³ <https://www.karar.com/guncel-haberler/son-dakika-erdogandan-kizilay-aciklamasi-cadir-satmasi-beni-uzdu-bu-1750975>

⁴ https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-altun-10-ocak-calisan-gazeteciler-gununu-kutladi

Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) örgütü her yıl yayınladığı Basın Özgürlüğü Endeksi'nde Türkiye'nin geçen yıla göre 16 basamak birden gerileyerek 180 ülke arasında ancak 165'inci sıraya yerleşebildiğini açıkladı. Türkiye endekste Rusya'nın bir basamak gerisinde, Mısır, Irak ve Yemen'in üzerinde yer aldı. RSF bu yılki raporunda Türkiye'de otoriterliğin medya çoğulculuğuna meydan okuyarak zemin kazandığını, eleştirel sesleri baltalamak için olası tüm araçların kullandığını yazdı. Ayrıca internette neredeyse sistematik hale gelen sansür, eleştirel medya kuruluşlarına karşı anlamsız davalar veya yargı sisteminin kötüye kullanılması gibi taktiklerin kullanıldığı tespiti yapıldı. Yargıçların yolsuzluk veya benzer hassas konularda internet haberlerini sansürlediğini, bunun demokratik tartışmayı sınırladığını belirten RSF Türkiye'de ulusal medyanın yüzde 90'ının hükümetin kontrolünde olduğunu yazdı.

AGİT Seçim Gözlem Heyeti, 2023 seçimleriyle ilgili raporunda gazetecilerin tutuklanması ve kamu yayıncısı TRT'nin bile taraflı davranması gibi örneklerle basın ve ifade özgürlüğünün engellendiğini dile getirdi. Raporda, "İfade özgürlüklerine kısıtlamaların getirildiği ortamda hem özel medya kuruluşları hem de resmi yayın kuruluşu, kampanyayı haber yaparken tarafsız olmayıp editoryal bağımsızlığı sağlamamış, seçmenlerin bilinçli bir seçim yapma imkanına gölge düşürmüştür" denildi.⁵

Uluslararası İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch) 2023 raporunda Türkiye'de seçimlerden önce "otoriter hükümetinin düzenli olarak hükümet karşıtı olarak algılanan kişileri hedef aldığı, medya ve yargı üzerinde güçlü denetim uyguladığı" ifade edildi. HRW'nin Avrupa ve Orta Asya direktörü Hugh Williamson "Erdoğan hükümeti medya ve barışçı muhalefetin susturulmasına yönelik yeni internet sansür ve dezenformasyon yasalarını çıkararak insan haklarından ve hukukun üstünlüğünden geri adım atılmasını hızlandırdı"⁶ ifadelerini kullandı.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi raporunda da ifade özgürlüğü sorununa dikkat çekildi, Türkiye'de en çok düşünce ve ifade özgürlüğü ile basın özgürlüğüne ilişkin AİHM kararlarının uygulanmadığı belirtildi.⁷

Kuşkusuz 2023'ün en önemli olayı 6 Şubat'ta başlayan Kahramanmaraş merkezli depremler ve yarattığı yıkımdı. Deprem ve yarattığı büyük travma uzun yıllar etkisini sürdürecektir bir yara açtı. Resmi açıklamalara göre 50 bin 783 yurttaş hayatını kaybetti. Günlerce yardım ve kurtarma çalışması ulaşmayan enkaz bölgelerinde pek çok kişi yakınlarının yanı sıra hayatını kaybetti, hayatta kalanlarsa büyük güçle ayakta durmaya çalıştı, çalışıyor.

Deprem gazetecilik açısından da sonuçlar doğurdu. Bölgede özellikle Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Malatya'da yerel basın ağır kayıplar yaşadı. Edinilen son bilgilere göre 33 gazeteci ve basın çalışanı hayatını kaybetti, en az bir gazeteci uzuv kaybına uğradı, matbaalar, basın ofisleri, televizyon ve radyo binaları yıkıldı. Yıkımın büyük olduğu kentlerden göç edenler arasında gazeteciler de vardı. Afet bölgesindeki tüm yurttaşlar için tüm ülke çapında başlatılan destek çalışmaları gibi yerel basının da yeniden ayağa kalkabilmesi için pek çok meslek örgütü, belediye ve gönüllü kuruluş destek çalışması başlattı.

Afet bölgesinde OHAL ilan edilmesi basın özgürlüğü açısından olumsuz sonuçlar doğurdu. Gazetecilerin deprem bölgesinden haber yaparken yaşadığı zorluklar, engellemeler ve gördükleri şiddet daha önce yaşanmamış düzeylere çıktı. Bununla birlikte deprem bölgesinde sergilenen afet haberciliği gazetecilik mesleği ve etik ilkeler açısından da uzun soluklu değerlendirmelere, eleştiri ve özeleştirilere neden olacak sonuçlar doğurdu.

2023'te öne çıkan deprem değil aynı zamanda Milletvekili Genel Seçimi ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi süreciydi. Sonuçlarından bağımsız olarak, seçim süreci basın ve ifade özgürlüğü açısından pek çok olumsuz gelişmenin not edildiği bir dönem oldu. Sonuçlarıyla değerlendirildiğinde ise 2023 seçimleri, temel hak ve özgürlüklere yönelik tehditlerin arttığı, yaygın ve sistematik bir şekilde resmi makamlarca dezenformasyon çalışmaları örneklerinin sergilendiği ve yakın dönemde karşı karşıya kalınabilecek saldırıların işaret edildiği bir dönem oldu.

⁵ https://www.osce.org/files/f/documents/2/6/544726_1.pdf

⁶ <https://www.voaturkce.com/a/insna-hakari-izleme-orgutu-raporu-turkiyede-secim-oncesi-hukumet-medya-ve-yargida-guclu-denetim-uyguluyor/6914927.html>

⁷ <https://www.gazeteduvar.com.tr/rapor-turkiyede-ifade-ve-basin-ozgurlugune-iliskin-aihm-kararlari-uygulanmiyor-haber-1612060>

2- BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNDE YASAL DÜZENLEMELER DEVLET VE HÜKÜMET POLİTİKASI

a. Yasal düzenlemeler, davalar, cezaevindeki gazeteciler

Yasal Düzenlemeler

Basın İlan Kurumu, yeni Basın Yasası uyarınca mevzuatında internet sitelerinin de resmi ilan alabilmesi amacıyla yeniliğe gitti. Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliği Şubat ayı başında yayımlandı.⁸ Yönetmelik internet sitelerinin resmi ilan alabilmesi için yerine getirmeleri gereken fiziksel mekan, kadro ve okur sayısı şartlarını, uymaları gereken denetim kurallarını ve bekleme sürelerini düzenledi. Getirdiği ağır şartlar nedeniyle yönetmelik internet basınında endişeyle karşılandı. Buna karşın resmi ilan alabilmek için yürürlüğün Nisan ayına, gerekli şartların yerine getirilip getirilmediğine yönelik olarak internet sitelerinde yapılacak denetimlerin de Eylül 2023'e bırakılması nedeniyle internet medyası 2023'ün ilk altı ayında bu yönetmelikle ilgili olarak sorun yaşamadı. İnternet haber sitesi vasfını kazanabilmek, resmi ilan yoluyla devletten destek alabilmek ve çalışanlarına basın sigortası yapabilmek ve basın kartı verilebilmesini sağlamak gibi olanaklara kavuşmak için internet habercilerine ağır şartlar getirildi. Teknik şartlar, haber ve tıklanma sayısı gibi şartların yanı sıra içerik kontrolü ya da gazeteciye ceza davası açılmasını resmi ilan kesme gerekçesi sayan pek çok maddesi nedeniyle yönetmelik, basın meslek örgütleri tarafından Danıştay'a taşındı. Danıştay bu başvurular sonucunda yönetmeliğin bazı maddelerinin yürürlüğünü durdurursa da eleştirilere neden olan ana hükümler yürürlüğünü korudu.

Yılın ilk altı ayındaki diğer mevzuat değişikliği yine Basın Yasası uyarınca 10 Nisan 2023'te yayınlanan Basın Kartı Yönetmeliği oldu (Yönetmelikle ilgili değerlendirmeyi bu raporun Basın Kartları ara başlığı altında okuyabilirsiniz).

TBMM, Anayasa Mahkemesi'nin Basın Ahlak Esaslarıyla ilgili kanuni düzenleme gereğini işaret ettiği pilot kararlarını işleme almadı.

Anayasa Mahkemesi kararları

2023 yılında yüksek mahkemenin gündemindeki en önemli dosya, dezenformasyon yasası olarak bilinen yeni Basın Kanunu'na yönelik CHP'nin yaptığı iptal başvurusuydu. AYM "halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma" suçunu Türk Ceza Kanunu'na ekleyen maddenin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemini 8 Kasım 2023'te görüştü. Gazeteciler karar görüşmesi öncesi Anayasa Mahkemesi önünde Sansüre Karşı Basın Nöbeti tuttu. Nöbet sürerken AYM üyeleri arasında da görüş ayrılığı olduğu, iptal başvurusunun sadece bir oy farkla reddedildiği haberi geldi.

Yıl içinde AYM'nin önündeki en önemli dosyalardan biri Basın İlan Kurumu Yönetim Kurulu'nun ceza verme yetkisinin kanunla düzenlenmemiş olması nedeniyle açılan dava dosyasıydı. Gazeteciler Cemiyeti'nin açtığı davanın yerel mahkeme tarafından Anayasa'ya aykırılık tespiti talebiyle AYM'ye gönderilmesi ve AYM'nin bu dosyayı esastan görüşecek olması son yılların en önemli hukuki gelişmeleri arasındaydı. Çünkü başvuru olumlu sonuçlanırsa, ilan kesme cezalarına karar veren BİK Yönetim Kurulu'ndan bu yetkinin alınması söz konusu olacak. Gazeteciler Cemiyeti, gelişmeyi tüm basınımıza hayırlı olsun mesajıyla duyurdu.⁹ Ancak yıl içinde AYM bu dosyayı karara bağlamadı.

AYM gazetecileri yakından ilgilendiren kıdem tazminatları konusunda olumlu bir karara imza attı. AYM, beş yıldan az kıdemi olan gazetecilere işten ayrıldıklarında tazminat ödenmeyeceğini ve bir yıl içinde altı aydan az olan çalışma süresinin tazminat hesabında dikkate alınmayacağını belirten Basın İş Kanunu düzenlemelerini Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı bularak iptal etti.¹⁰

AYM 2023'te Adıyaman Gerger Fırat gazetesi sahibi Hacı Boğatekin ve DW Türkçe muhabiri Alican Uludağ'ın başvurularında ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine hükmetti.¹¹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları

AIHM, FETÖ üyeliğinden yargılanan gazeteci Abdullah Kılıç'ın başvurusu üzerine, ifade özgürlüğü ve güvenlik haklarının ihlal edildiğine hükmetti. Darbe girişiminin ardından tutuklanan Kılıç, tahliye edildiği gün açılan bir başka soruşturma nedeniyle yeniden tutuklanmıştı. AIHM, ikinci tutuklama için yeterli delil bulunmadığına karar verdi ve Kılıç'ın haklarının

8 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230201-7.htm>

9 <https://twitter.com/Cemiyet1946/status/1715279137206681821?s=20>

10 <https://www.diken.com.tr/aym-gazetecilerin-kidem-tazminatina-hak-kazanmasindaki-bes-yil-sinirini-iptal-etti/>

11 https://twitter.com/alicanuludag/status/1681571546748399616?s=48&t=vvKSqeQB_JkT9IIDKvrtw0Q

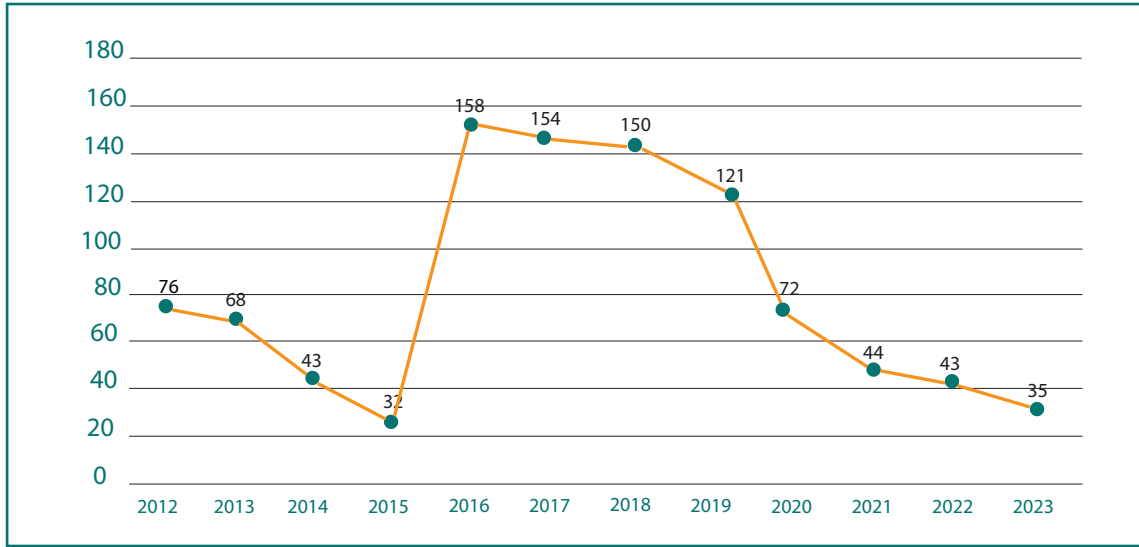
ihlal edilmesi nedeniyle Türkiye'nin 13 bin 375 avro tazminat ödemesine hükmetti.¹² AİHM Samanyolu Medya Yayın Grubu Başkanı Hidayet Karaca'nın dosyasında tutuklamayı uzatan kararların makul gerekçelere dayanmadığını, Karaca'nın özgürlük ve güvenlik haklarının ihlal edildiğini belirtti. Mahkeme, 18 bin avro tazminata hükmetti.¹³

AİHM 2023 yılı istatistiklerine göre bekleyen başvuru sayısı itibariyle Türkiye birinci ülke oldu. AİHM verilerine göre 68 bin 450 davanın 23 bin 397'sini Türkiye'den gelen dava ve başvurular oluşturdu. Tüm davaların yüzde 34,2'sinin kaynağı olan Türkiye, 2023'te en çok "adil yargılanma hakkının ihlali" ve "güvenlik ve özgürlük hakkının ihlali" konularında mahkûm edildi.¹⁴

Basın davaları

Gazeteciler Cemiyeti'nin medya izleme ve raporlama çalışmalarına başladığı 2012 yılından bu yana tutulan kayıtlara göre cezaevindeki gazetecilerin sayısına ilişkin grafik 2023 Haziran ayı sonunda şöyle oldu:

GRAFİK 1: 2012-2023 Cezaevindeki Gazetecilerin Sayısı

Grafikte dikkat çeken artışın 2016 yılındaki darbe girişimi döneminde yaşandığı görülüyor. Darbe girişiminin ardından Fetullahçı Terör Örgütü bağlantılı oldukları gerekçesiyle cezalandırılanlarla 158'e çıkan sayı, infaz süresi bittiği için tahliye kararlarıyla o yıllara göre düşük seyrediyor. Ancak daha önceki raporlarımızda da vurguladığımız gibi bu düşüş basın özgürlüğünde bir ilerleme anlamına gelmiyor.

Bugün de gazetecilere açılan davalarda suçlamalara bakıldığında öne çıkanlarının Terörle Mücadele Kanunu kapsamında olduğu görülüyor. Gazetecilere en çok "örgüt üyesi olmak", "örgüt propagandası yapmak", "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri

Kanuna Muhalefet Etmek", "Cumhurbaşkanına hakaret", "kamu görevlisine görevinden dolayı hakaret" suçlarını işledikleri iddiasıyla soruşturma başlatılıyor. Sansür yasasının yürürlüğe girmesiyle birlikte gazetecilere açılan soruşturmalar arasına "halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yaymak" suçlaması da eklenmeye başladı. Bu yeni tanımlanan "suç" kapsamında ilk mahkûmiyet kararı da Şubat sonunda Bitlis Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Sinan Aygül hakkında verildi.¹⁵

Adalet Bakanı Yılmaz Tunç, TBMM'de yaptığı konuşmada Türkiye'de gazetecilik faaliyeti nedeniyle tutuklanan kimsenin bulunmadığını söyledi.¹⁶ Yasalarda gazetecilik suç olarak tanımlanmasa da bu raporda hatırlattığımız gibi gazeteciler, mesleki ürünleri delil olarak gösterilerek terörle, hakaretle ya da dezenformasyonla suçlanabiliyor.

Türkiye cezaevlerinde bulunan gazetecilerin sayısına ilişkin farklı tespitler var. Bu farklılık doğrudan haber üretiminde yer alanlar dışındaki basın çalışanlarının da listeye alınmasından veya dosyaya konulan delillerin gazetecilik ürünü olup olmadığına bakılmasından kaynaklanıyor. Gazetecilerin yargılanmasıyla ilgili izleme çalışmaları yürüten meslek örgütleri ve kuruluşlar cezaevinde bulunan gazetecilerle ilgili şu verileri paylaştı:

¹² <https://expressioninterrupted.com/tr/aihm-gazeteci-abdullah-kilic-icin-ihlal-karari-verdi/>

¹³ <https://www.gazeteduvar.com.tr/aihm-samanyolunun-eski-genel-muduru-karacanın-basvurusunda-hak-ihlali-karari-verdi-haber-1624743>

¹⁴ <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-analysis-2023-eng>

¹⁵ <https://m.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/274948-dezenformasyon-yasasindan-ilk-ceza-gazeteci-sinan-aygul-e-10-ay-hapis>

¹⁶ <https://t24.com.tr/haber/yilmaz-tunc-gazetecilik-faaliyetinden-dolayi-tutuklu-bulunan-tek-bir-kisi-yoktur,1144157>

Gazeteciler Cemiyeti Özgürlük için Basın (ÖİB) Projesi çalışmalarına göre Aralık ayı sonunda demir parmaklıklar ardında **14**'ü hükümlü olmak üzere toplam **35** gazeteci vardı.

- Expression Interrupted'a göre Aralık sonu itibariyle cezaevinde **37** gazeteci ve basın çalışanı vardı.¹⁷
- Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği'ne göre **38** gazeteci ve medya çalışanı cezaevine girdi.¹⁸
- Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) verilerine göre ise yılın sonunda **13** gazeteci cezaevindeydi.¹⁹
- Uluslararası Basın Enstitüsü'nün (IPI) yürüttüğü "Free Turkey Journalists" kampanyası verilerine göre de Aralık'ta **14** gazeteci cezaevindeydi.²⁰

Gazetecileri Koruma Komitesi'nin (CPJ) son yıllık sayımına göre, 1 Aralık 2023 itibariyle Türkiye'de en az 13 gazeteci mesleki faaliyetlerinden dolayı hapisteydi. Türkiye 2023'te dünyada en çok gazeteci hapseden 10'uncu ülke oldu.²¹

Türkiye'de gazeteci davalarını takip eden kurum ve kuruluşların verilerine göre ifade, soruşturma, dava, ceza ya da beraat başlıkları altında adliyelerdeki gazeteci davaları sayısı yılın ilk altı ayında 336 olurken ikinci altı ayın sonunda sayı en az 563 oldu.²² Aralarında Akif Beki, Levent Gültekin, Can Ataklı, Tolga Şardan, Fatih Altaylı, Merdan Yanardağ, Ayşenur Arslan, Zülal Kalkandelen, Ferhat Çelik, Oktay Candemir, İsmail Saymaz, Sinan Aygül, Ruşen Takva, Oktay Candemir'in de olduğu gazeteciler haber, yazı ve sosyal medya paylaşımları gerekçesiyle yargı süreçlerine muhatap oldu. Gazeteciler Gökay Başcan, Oğuz Güven, Doğan Ergün, Miyasa İlknur, İzel Sezer, Mustafa Mert Bildircin, Merdan Yanardağ, Sertaç Kayar, Zafer Arapkirli, Ertuğrul Mavioğlu, Ferhat Çelik, İdris Yayla, Çağan Demirel, Sinan Aygül, Genççağa Karafazlı, Bülent Mumay, İsmail Arı değişen sürelerle hapis cezalarına ve adli para cezalarına çarptırıldı.²³

Gazeteciler ya da basın kurumu temsilcileri Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ile Toplantı Gösterişleri Yürüyüşleri Kanunu, Terörizmin Finansmanı Kanunu çerçevesinde süren yargılamalarda sanık konumundaydı. Gazetecilere en çok yöneltilen suçlamalar arasında "kamu görevlisine görevinden dolayı hakaret", "hakaret", "iftira" başta geliyor, ayrıca "terörle mücadelede görev almış kişileri hedef gösterme" ve "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefet" de sıkça getirilen suçlamalardan. Medya Gözlem Veritabanına göre yıl boyunca en az 121 gazeteciye bu suç isnatlarıyla soruşturmalar açıldı.²⁴

Yine "Cumhurbaşkanı'na hakaret" davaları da sürdü, yıl içinde bu suçla en az 22 gazeteci ve basın çalışanı yargılandı. Yıl içinde 27 gazeteci tutuklandı. Aykırı Haber sitesi Genel Yayın Yönetmeni Batuhan Çolak üç buçuk ay, Gerçek Gündem editörü Furkan Karabay 11 gün, T24 yazarı Tolga Şardan beş gün, Merdan Yanardağ 101 gün, Cumhuriyet Haber Müdürü Can Uğur bir gün, Sezgin Kartal 160 gün, Diyarbakır'da önceki yıl yapılan operasyonda gözaltına alınan 15 gazeteci 13 ay sonra tahliye edildi.²⁵

Dezenformasyon gerekçeli soruşturma ve davalar

Basın meslek örgütleri ve ifade özgürlüğü savunucuları tarafından sansür yasası olarak nitelenen ve 1 ila 3 yıl hapis getiren "halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma" suçunu TCK'ya ekleyen yeni Basın Yasası uyarınca ilk gözaltı, tutuklama, yargılama uygulamaları 2023 yılına damga vuran en önemli gelişmeler arasındaydı. Yılın başında Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, endişelerle ilgili olarak şunları söylemişti: "Bu suçun unsurları itibarıyla oluşması o kadar zor şartlarla bağlanmış ki. Yani öyle bir kişi bir yazı yazdı kamu barışını bozdu denemez, o yüzden de buradan böyle beklenti yükselttiler 'herkese soruşturma açılacak, şu olacak bu olacak.' Ama ben buradan fazla bir soruşturma çıkacağı kanaatinde değilim."²⁶ Yasada MHP Genel Başkan Yardımcısı Feti Yıldız ile birlikte ilk imza sahibi olarak yer alan AKP Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Özdemir ise şunları belirtmişti: "Burada basından bahsetmiyoruz. Sanki gazetecilere dair düzenleme gibi lanse edildi. Öyle bir şey yok. Basın bu suçun içinde değil."²⁷

Tüm bu açıklamalara karşın, Ekim 2022'de yürürlüğe giren yasanın yılın ilk altı aylık dönemde en az 22 gazeteci ve basın kuruluşu "halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma" suçlamasıyla soruşturmaya uğradı.²⁸ İkinci altı aylık dönemde eklenen soruşturmalarla bu sayı en az 33 olarak tespit edildi. Medya Gözlem Veritabanı'na 16 gazetecinin bu suçlamayla gözaltına alındığı, soruşturma geçirdiği ya da tutuklandığı kaydı eklendi. Bu madde gerekçesiyle yılın ikinci yarısında Halk TV Muhabiri Dinçer Gökçe, Kısa Dalga Yazarı Cengiz Erдің'in de aralarında bulunduğu altı gazeteci gözaltına alındı, aralarında T24 yazarı Tolga Şardan'ın da yer aldığı 4 gazeteci tutuklandı.

17 <https://twitter.com/ExInt24/status/1741033887122199008?t=d2RLVt8fe77zcE6GIn9Flw&s=19>

18 <https://twitter.com/mlsaturkey/status/1741358965273809196?s=20>

19 <https://tgs.org.tr/cezaevindeki-gazeteciler/>

20 <https://freeturkeyjournalists.ipi.media/wp-content/uploads/2023/12/turkey-oct-2023-1.pdf>

21 <https://www.habereguven.com/2023te-779-gazeteci-hapse-atildi-547-kisi-ise-2024-yilini-cezaevinde-karsiladi>

22 https://kisadalga.net/haber/detay/gazeteciler-bir-yilda-tam-553-kez-hakim-karsisina-cikti_90710

23 Basın davalarını takip eden ve raporlayan kurumların çalışmaları için bakınız:

<https://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/119085-bia-medya-gozlem-raporlari>

<https://www.mlsaturkey.com/tr/dava-takip/durusma-haberleri>

<https://expressioninterrupted.com/tr/raporlar.php>

24 <https://bianet.org/proje/medya-gozlem-raporlari-285351>

25 <https://www.bbc.com/turkce/articles/cg6eq19xzp7o>

26 <https://www.ih.com.tr/haber-bakan-bozdog-dezenformasyon-yasasi-cok-haksizliga-ugrayan-bir-yasa-1137836>

27 <https://bianet.org/biamag/siyaset/263375-dezenformasyon-yasasi-adalet-komisyonu-ndan-da-gecti>

28 Bakınız: M4D 2023-1 Medya İzleme Raporu - <https://media4democracy.org/raporlar/>

Gözültına alınan gazeteciler

Türkiye’de gazeteciler sıklıkla ya toplumsal olayları, sokak eylemlerini takip ettikleri sırada ya da haklarında açılan soruşturmalar nedeniyle evlerinden veya işyerlerinden gözültına alınıyor. 2023’ün ilk altı ayı boyunca açık kaynaklardan derlenen verilere ve gazetecilerin bildirimlerine göre Türkiye’de gözültına alınan gazeteci, basın çalışanı sayısı en az 56 olarak tespit edildi. 2023’ün ikinci altı aylık döneminde ise en az 29 gazeteci, yayıncı ve basın çalışanı gözültına alındı.²⁹ **2023’te toplam 85** gazetecinin gözültına alındığı raporlanırken, 2022’de yıl boyunca gözültına alınan gazeteci sayısı 78 olmuştü. Gözültına alınan gazeteci sayısındaki artışta deprem bölgesinde yaşananlar ve seçim gibi önemli toplumsal olaylarda iktidar gücünün basın özgürlüğünü kısıtlama amacıyla kullanılmasının büyük payı olduğu çıkarımı yapılabilir. M4D Projesi’nin 2023 Yılı Mesleki Memnuniyet Araştırması’na katılan 401 gazetecinin verdiği yanıtlara göre, gazetecilerin üçte birinden fazlası (yüzde 35,4) gazetecilik faaliyetlerinden ötürü gözültına alındığını ya da yargıldığını ifade etti.³⁰

b. Basın kartı düzenlemeleri

Yeni Basın Kanunu uyarınca 10 Nisan 2023’te yayımlanan yeni Basın Kartı Yönetmeliği’ne Gazeteciler Cemiyeti’nin öncülüğünde meslek örgütlerinin Danıştay’da açtığı davalarda elde edilen kazanımlar yansıdı. Danıştay tarafından yürütmesi durdurulan, gazetecilerin “basın meslek onurunu zedeleyecek işler yapması”, “milli güvenlik ya da kamu düzenine aykırı davranışlarda bulunması veya bu tür davranışları alışkanlık edinmesi” halinde kartın iptal edilebileceği gibi hükümler yeni yönetmelikte yer almadı. Buna karşın Basın İlan Kurumu Genel Kurulu kararıyla kabul edilen Basın Ahlak Esaslarına aykırı davranışı halinde gazetecinin basın kartının Komisyon tarafından iptal edilebileceği ya da kamu enformasyon görevlilerine de basın kartı verilebileceği yönündeki tartışmalı maddeler yeni yönetmelikte korundu. Ayrıca Basın Ahlak Esasları çerçevesinde kartı iptal edilen gazetecinin bir yıl süreyle yeni kart alamayacağı hükmü de yönetmelikte yer aldı. Bu nedenle Gazeteciler Cemiyeti ve Türkiye Gazeteciler Sendikası, yeni yönetmeliğin bu maddelerini de Danıştay’a götürerek yürürlüğün durdurulması ve iptal davası açtı.

İletişim Başkanlığı basın kartlarıyla ilgili sayısal verileri, başvurular ve iptalleri kamuoyuna açıklamadığı için basın kartlarıyla ilgili mevcut durum, muhalefet milletvekillerinin soru önergelerine sınırlı yanıtlarla, CİMER başvurularına verilen yanıtlarla ve basın meslek örgütlerindeki sınırlı verilerle izlenebiliyor. 2015 yılında 863, 2016 yılında 927, 2017 yılında 590, 2018 yılında 709, 2019 yılında 892 basın kartı iptal edildi.³¹ 2015’ten 2020’ye kadar geçen 5 yılda toplam 3 bin 981 basın kartı iptal edildi. 2020 yılındaki iptal sayısı ise 322 oldu. (Bu veri resmi olarak paylaşılan son iptal verisi oldu)³². 24 Ocak 2023 itibarıyla aktif basın kartı sayısı 17 bin 618 ³³oldu. 2024 başında ise bu sayı 20 bin 860’a yükseldi. İletişim Başkanlığı bunlardan 13 bin 760’ının göreve bağlı, 7 bin 76’sının ise sürekli basın kartı statüsünde olduğunu açıkladı.³⁴

Soru önergeleri dahil resmî kurumlardan verilen tüm bilgilerin yıllara göre derlenmesiyle basın kartlarına ilişkin son sayısal tablo şu şekilde gerçekleşti.

29 2023’ün ilk altı ayında gözültına alınan gazeteciler: Sezgin Kartal, Sinan Aygöl, Rojin Atay, Metin Uca, Nazlıcan Yıldız, Volkan Pekal, Mahmut Altıntaş, Sema Çağlak, Mehmet Güleş, Taner Talaş, Ali İmat, İbrahim İmat, Gökhan Özbek, Asena Tunca, Fırat Bulut, Buse Söğütü, Gaye Şeyma Aslan, Ferhat Çelik, Aren Yıldırım, Hamdullah Bayram, Gülistan Dursun, Mahmut Şan, Özgür Avcu, Sercan Yılmaz, Dilan Akyol, Faruk Eren, Serdar Akinan, Abdurrahman Gök, Ahmet Kanbal, Mehmet Şah Oruç, Osman Akın, Kadri Esen, Beritan Canöz, Mehmet Yalçın, Mikail Barut, Salih Keleş, Remzi Akkaya, Arif Akkaya, Kadir Bayram, Dicle Müftüoğlu, Sedat Yılmaz, Eylem Nazlıer, Pınar Gayıp, Serpil Ünal, Yedigir Aygöl, Esra Soybir, Zeynep Kuray (2 defa), Nadiye Gürbüz, Delal Akyüz, Vedat Aker, Hakkı Boltan, Fırat Can Arslan, Mehmet Yetim, Merdan Yanardağ, Mehmet Yalman. 2023’ün ikinci altı ayında gözültına alınan gazeteciler: Emre Orman, Kadir Bayram, Ertan Çıpa, Dilan Şimşek, Umur Taştan, Sibel Yükl, Fırat Can Arslan, Delal Akyüz, Evrim Kepenek, Gökhan Özbek, İlknur Bilir, Berkcan Zengin, Zeynep Kuray, Hakan Tosun, Batuhan Çolak, Ahmet Kanbal, Aysenur Arslan, Songül Yücel, Sena Şat, Elif Akkus, Serhan Asker, Cengiz Erdinc, Tolga Şardan, Dinçer Gökçe, İrfan Uçar, Furkan Karabay, Elfazi Toral, Sema Korkmaz, Hakan Yalçın.

30 <https://media4democracy.org/raporlar/>

31 http://media4democracy.org/public/uploads/reports_1246863.pdf

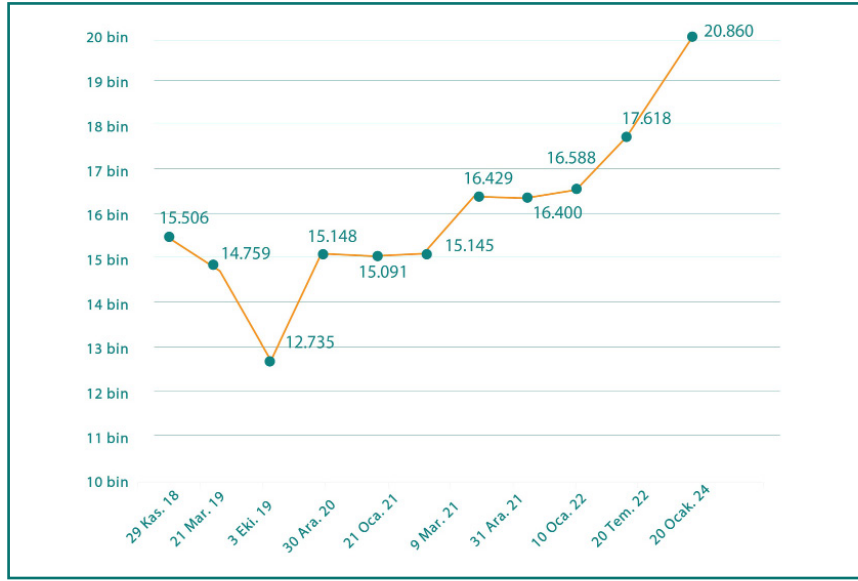
32 <https://www.tbmm.gov.tr/d27/17-44923sgc.pdf>

33 <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D27/Y6/T7/WebOnergeMetni/ef88f6fc-c8b9-46ea-a0a3-fd61450515be.pdf>

34 <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T7/WebOnergeMetni/64842033-da2e-48b3-a026-b9dba1fe8d2c.pdf>

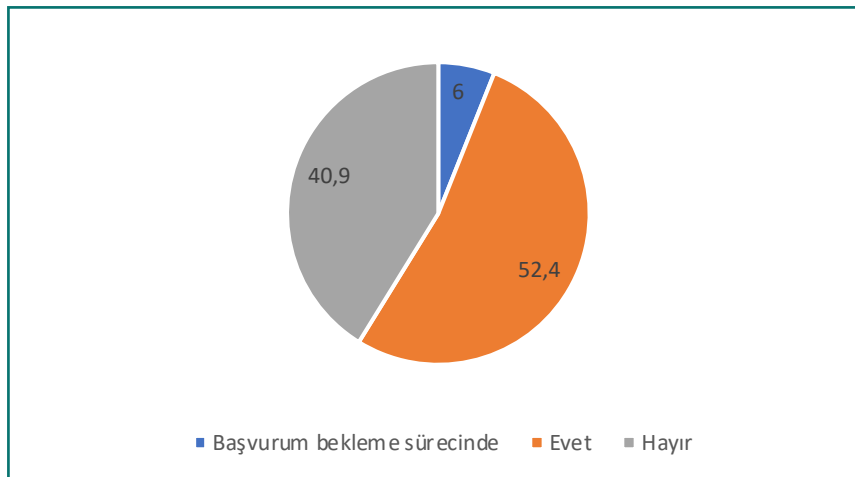
GRAFİK 2: Kasım 2018- Ocak 2024, Resmi Açıklamalara Göre Türkiye’de Aktif Basın Kartı Sayıları

Yeni yönetmelik uyarınca ilk Basın Kartı Komisyonu toplantısı yaklaşık 2 bin 400 başvuruyu görüşmek üzere 11 Temmuz 2023'te toplandı. Toplantıda yeni Basın Yasası ve yeni Basın Kartı Yönetmeliği uyarınca Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve İzmir Gazeteciler Cemiyeti temsilcileri ilk kez yer aldı. Uzun süre komisyon toplanamadığı için bu toplantıda Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Nazmi Bilgin'in önerisiyle başvuruların tamamının kabulüne karar verildi. Takip eden aylarda komisyon üç kez daha toplandı. Komisyonunda basın meslek örgütlerinin sınırlı sayıda da olsa temsil edilmesi olumlu bir gelişme ve kazanım olarak değerlendirilse de toplantılarda ele alınacak yüzlerce başvuru dosyasının toplantıdan bir-iki gün önce meslek örgütleriyle paylaşılması, dosyalar üzerinde yeteri kadar inceleme yapılmasını önlüyor. Başta bu nedenle, Basın Kartı Komisyonu toplantısı, idarenin önceden verdiği kararların oylanmasının ötesine geçemiyor.

M4D Projesi'nin 2023 Yılı Mesleki Memnuniyet Araştırması'na katılan 401 gazetecinin verdiği yanıtlara göre, gazetecilerin yüzde 52,4'ü basın kartı sahibi. Yüzde 40,9'u ise basın kartı olmadan görev yapıyor. Bekleme sürecinde olanların oranı ise yüzde 6.

GRAFİK 3: "Basın Kartınız Var mı?"

c. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Basın İlan Kurumu (BİK)

Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Basın İlan Kurumu (BİK), Türkiye’de televizyon ve gazete yayınlarının düzenlenmesi, denetlenmesi ve desteklenmesi amacıyla kurulmuş olsa da 2023’te de yayıncılar için ağır sansür ve ceza uygulayıcısı olmayı sürdürdü. BİK, Anayasa Mahkemesi’nin pilot kararı sonrasında Basın Ahlak Esasları Hakkında Genel Kurul kararı uyarınca resmi ilan kesme cezası vermiyor. Bununla birlikte önceki bölümlerde aktarıldığı gibi gerek internet siteleri gerekse gazeteler üzerinde antidemokratik tahakkümünü koruyor. RTÜK ise eleştirel yayınlarıyla öne çıkan televizyon kanalları başta olmak üzere, basına dönük ceza politikasını sürdürüyor. Her iki kurum da “mevzuatı iktidar partisi ve ortaklarının medyaya karşı silahı” olarak kullanmakla eleştirilirken bu tutumla Anayasayı ve yasaları çiğnedikleri savunuluyor.

M4D Projesi 2022 Yıllık Medya İzleme Raporu, 2023’ün ilk yarısında BİK ve RTÜK tarafından yapılan açıklamalarla hedef alındı. İktidar yanlısı basında bu açıklamalar doğrultusunda Gazeteciler Cemiyeti ve M4D Projesi karalanmaya çalışıldı. M4D Projesi 2022 raporunda BİK’in yıllık mali bilançolarından hareketle kurumun uğratıldığı zarar ve ilan kesme cezası bilançosunu yayınlanmıştı. BİK yazılı açıklamayla Gazeteciler Cemiyeti’ni dezenformasyon üretmekle suçladı. BİK’in 2023 yılı Faaliyet Raporu, 2022’de olduğu gibi mali bilançoya yine zarar yazıldığını ortaya koydu. Raporda, kurumun yıllık net zararının 43 milyon TL olduğu bilgisi yer aldı.

RTÜK

RTÜK de BİK’in suçlayıcı açıklamasının bir benzerini yayınlayarak Gazeteciler Cemiyeti’ni hedef aldı. M4D raporu için “Çarpıtma, yalan ve iftiralarla dolu fonlu rapor” nitelmesi yapıldı ve Gazeteciler Cemiyeti’nin açıklamalarına karşı yasal yollara başvurulacağı belirtildi.³⁵ Bu tepkinin asıl nedeni ise deprem dönemi uygulamaları nedeniyle RTÜK üyelerinin görevlerini siyasi amaçla kötüye kullanmakla eleştirilmesiydi. Aynı dönem Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Nazmi Bilgin televizyonlara ceza veren kurula karşı şu açıklamayı yapmıştı:

“Tek bir haberden, tek bir yorumdan bile korkan iktidar üyeleri ve yetkililer bugüne kadar belli ki depremden bile bu kadar korkmamış. Sansürle, hakaretle, dezenformasyonla gerçeklerin üstünü örtmeye çalışıyorlar. Üstelik tüm Türkiye’nin yüreğini dağlayan bu afette hepimizin bölgeden çok çeşitli kaynaklardan gerçekleri öğrenmeye, haber almaya en çok hakkımız olan dönemdeyiz. Sadece halkın haber alma hakkı değil, bölgede afetin yakıcı acısını en derinden yaşayan halkımızın da ‘haber olma hakkı’ vardır. Feryatlarının duyulmasını sağlayan bu haklarını Ankara’daki bir grup bürokratin gasp etmesi kabul edilemez. RTÜK’ün televizyon kanallarına son cezaları işte bu nedenle halka karşı suç işlemek, onların hak ve hukuklarını hiçe saymak demektir.”³⁶

RTÜK televizyon kanallarını Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun’un 8. Maddesinin birinci fıkrasına dayanarak cezalandırıyor. Madde tarafsızlık, hukukun üstünlüğü, milli ve manevi değerler, bölücülük, ayrımcılık, kin ve düşmanlığa tahrik, eleştiri sınırları ötesinde hakaret ve iftira, haksız çıkar, insan onuru ve özel hayatın gizliliği gibi bentlerle yayıncılara sorumluluk yüklüyor. CHP kontenjanından seçilen iki üyenin muhalefetine karşın kararlar Üst Kurul’un AK Parti ve MHP kontenjanından seçilen üyeleri tarafından alınıyor. Başta bu nedenle kararlarının siyasi olmadığını, tarafsızca alındığını söylemek imkânsız.

RTÜK, yasa çerçevesinde hareket edildiğini savunsa da basın özgürlüğünü tehdit eden ceza kararlarına dayanak yapılan 8. Maddenin birinci fıkrası, içerdiği 23 ayrı bentte yayıncılarla birlikte RTÜK üyelerine de sorumluluk yüklüyor. Bunlar arasında “siyasi partilerle ilgili taraf tutar nitelikte” yayın yapılamayacağı, “yargı kararı olmaksızın kimsenin suçlu ilan edilemeyeceği ve yargılama sürecini ve tarafsızlığını etkiler nitelikte yayınlar yapılamayacağı”, gibi maddeler kâğıt üzerinde çoğulcu, demokratik ve eşitlikçi uygulamaya hizmet etse de uygulamada bu maddelerde ilkesel yaklaşım iktidar bürokratlarının kişisel kanaatlerine göre hayata geçiyor. Örneğin RTÜK, açıkça iktidar partisini destekleyen, muhalif siyasetçileri suçlayan, karalayan, hedef gösteren, siyasi iktidar lehine dezenformasyon yapan televizyon kanallarını cezalandırmıyor. Hatta kurulun başkanı Ebubekir Şahin, hakkında hüküm olmadığı halde Selahattin Demirtaş’ı suçlu kesinleşmiş gibi gösterebiliyor.³⁷ Bu politik tutum ve sonuç, ceza tablosundan da net biçimde görülebiliyor.

³⁵ <https://www.rtuk.gov.tr/kamuoyunun-dikkatine/4506>

³⁶ <https://gc-tr.org/rtuk-deprem-gerceklerini-gizlemeye-calisiyor-halka-karsi-suc-isluyor/>

³⁷ <https://www.gazeteduvar.com.tr/demirtastan-rtuk-baskani-sahine-tepki-hakkimda-orgut-uyeliginden-hukum-yok-bos-herif-haber-1608975>

TABLO 1 – Ocak-Aralık 2023 döneminde öne çıkan idari para cezaları ve program durdurma cezaları

YAYINCI	2023 YILI PARA CEZASI SAYISI	2023 YILI PROGRAM VE YAYIN DURUDURMA
Halk TV	12 ceza, 4.149.918 TL	15 kez program durdurma
Tele 1	17 ceza, 1.457.546 TL	7 gün yayın, 8 kez program durdurma
Fox TV	7 ceza, 43.342.091 TL	2 kez program durdurma
Show TV	3 ceza, 4.373.101 TL	7 kez program durdurma
Flash Haber	6 ceza, 512.028 TL	8 kez program durdurma
KRT TV	4 ceza, 342.952 TL	3 kez program durdurma
Habertürk	2 ceza, 495.965 TL	
Beyaz TV	2 ceza, 617.572 TL	
Star TV	1 ceza, 9.702.849 TL	
SZC TV	1 ceza, 429.049 TL	
TGRT Haber	1 ceza, 397.313 TL	
Cadde TV	1 ceza, 85.738 TL	
İlke TV	1 ceza, 85.738 TL	
Yıldız EN TV	1 ceza, 85.738 TL	
Virgin Radyo	1 ceza, 72.600 TL	
Radyo Sputnik	1 ceza, 3.831 TL	3 kez program durdurma

RTÜK'ün bu süre içinde verdiği cezalar arasında iktidar yanlısı yayınlarıyla öne çıkan Beyaz TV ya da Star TV gibi televizyonlara verilen cezalar kamera karşısında küfür kullanımı gibi nedenlerle RTÜK üyelerinin oy birliğiyle verdikleri cezalardan oluştu. Diğer tüm cezalar ise kanalların iktidara yönelik eleştirel yayınları nedeniyle ya da toplumun manevi değerleri gibi soyut gerekçelerle verildi.³⁸

RTÜK konvansiyonel televizyon ve radyoların yanı sıra Netflix, Disney+, Amazon Prime, MUBİ, Bein ve BluTV gibi platformlara da LGBTİ+ karakterlere yer verilen yapımlar için "toplumsal ve kültürel değerler ile Türk aile yapısına aykırı" oldukları gerekçesiyle üst sınırdan idari para cezaları verdi.³⁹

Ankara 3. İdare Mahkemesi, medya ombudsmanı Faruk Bildirici'nin başvurusu üzerine RTÜK Başkanı Ebubekir Şahin'in aynı zamanda TÜRKSAT yönetim kurulunda görev almasıyla ilgili Şahin'in daha sonra istifa etmiş olsa da "Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri"ne aykırı davranıldığına karar verdi. Mahkeme kararında, "müdahilin 5 Kasım 2019 tarihinde TÜRKSAT A.Ş. yönetim kurulu üyeliğinden istifa etmiş olmasının ise etik ilkelere aykırılığı ortadan kaldıran bir durum olmadığı anlaşıldığından dava konusu Kurul kararında hukuka uygunluk bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır" denildi.⁴⁰

RTÜK Başkanı Ebubekir Şahin depremin hemen ardından yaptığı açıklamayla deprem yayınlarına müdahale etti. Şahin, "Yayıncıların deprem bölgesinde yapılan arama kurtarma faaliyetlerine zarar verici, halkı paniğe sürükleyen ve dezenformasyona yönelik bilgileri paylaşmamaları yasal zorunluluktur" diye uyardı ve ekledi, "Resmî ve sivil tüm ekiplerin canla başla yürüttüğü çalışmalarını sekteye uğratabilecek moral bozucu yayınlar yapmak hiçbir medya kuruluşunun hakkı ve haddi değildir."⁴¹

RTÜK depremle ilgili yayınları nedeniyle Halk TV'ye 4 idari para cezası ve 5 kez program durdurma cezası, Tele 1'e 3 idari para cezası, Flash Haber'e 2 idari para cezası ve 3 kez program durdurma cezası, Fox TV'ye 2 idari para cezası, Yıldız EN TV'ye 1, Habertürk'e 1 idari para cezası verdi. Deprem bölgesindeki yayıncılıkları nedeniyle eleştirilen hatta depremzedenin sesini ekrana yansıtmamak için çaba sarf eden televizyon kanalları hakkında hiçbir işlem yapılmadı.

RTÜK cezalarının yoğunlaştığı diğer konu seçimlerdi. Seçim öncesi ve seçim günü yayınları nedeniyle eleştirel yayıncılar cezalandırıldı. Halk TV'de tutuklu eski HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın yazdığı Dad isimli kitaptan söz edildiği yayın nedeniyle "suçluyu övmek" gerekçesiyle idari para cezası ve 5 kez program durdurma cezası verildi. Zafer Partisi Genel Başkanı Ümit Özdağ'ın katıldığı canlı yayında "Seçim sonucuna hukuken saygım var, politik olarak yok" açıklaması nedeniyle Halk TV'ye para cezası verildi. Fox TV, gazeteci Çiğdem Toker'in "demokrasi sadece sandıktan ibaret değildir" sözleri nedeniyle para cezasına çarptırıldı. Demokrat Parti İstanbul Milletvekili Cemal Enginyurt'un Sinan

³⁸ TGRT Haber'de bir kahve zincirine ait bardağın haber masasında görünmesi nedeniyle verilen gizli reklam cezası tabloda yer almamıştır

³⁹ <https://bianet.org/haber/rtuk-ten-dijital-platformlara-lgbt-yapim-cezasi-282043>

⁴⁰ <https://www.gazeteduvar.com.tr/bildirici-itiraz-etmistir-rtuk-baskani-sahinin-turksat-uyeligi-etik-ilkelere-aykiri-bulundu-haber-1628287>

⁴¹ https://www.gazeteduvar.com.tr/rtuk-baskani-art-niyetli-manipulatif-yayinlari-gormezen-gelmemiz-mumkun-degildir-haber-1602007#google_vignette

Oğan'ın Cumhurbaşkanlığına katılmasını eleştirdiği yayın nedeniyle Flash Haber'e para cezası verildi. Bu cezaları eleştiren Üst Kurul üyesi İlhan Taşçı, "Oğan tarafsız kalsaydı acaba RTÜK yine bu cezayı verir miydi" diye sordu.⁴²

Uluslararası 20 basın ve ifade özgürlüğü örgütü seçim öncesinde Tele 1, Fox TV ve Halk TV'yi cezalandıran RTÜK'e tepki gösterdi, ortak açıklama yayınladı. Açıklamada RTÜK'e, eleştirel haberlerinden dolayı yayıncılara para cezası vermeyi derhal durdurması çağırısı yapıldı. Açıklamada RTÜK'ün, meşru eleştirileri susturmak ve 14 Mayıs 2023 seçimlerinde kendilerine haksız bir avantaj sağlamak için iktidar ittifakı tarafından bir araç olarak kullanıldığı ve bu durumun seçim sürecini baltalamak olduğu ifade edildi.⁴³

Yukarıdaki cezalara karşın RTÜK iktidar yanlısı yayınlarıyla öne çıkan hiçbir televizyon kanalına siyasi nedenle ceza vermedi. En çarpıcı örnek A Haber'de yer alan, iki adaylı oy pusulasında Cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun fotoğrafı kapatılarak, sadece Cumhurbaşkanı adayı Erdoğan'ın fotoğrafı gösterilerek yapılan "nasıl oy kullanacaksınız" yayınıydı. RTÜK üyesi İlhan Taşçı, "Sayın Kemal Kılıçdaroğlu'nun fotoğrafının sansürlenmesi YSK kararına aykırıdır; RTÜK mutlaka incelemelidir" açıklaması yaptı. Haberlerde müzik kullanılması yasak olmasına karşın ATV'nin Kılıçdaroğlu'nun karşı yayınları RTÜK tarafından görmezden gelindi. Bu durum Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti raporunda şöyle vurgulandı: "ATV kanundaki hükümlerin aksine siyasi haberlerine sık sık arka plan müziği, Erdoğan için moral yükseltici, ve Kılıçdaroğlu için rahatsız edici müzik, eklemiş ve haberlerinde Sayın Kılıçdaroğlu'nun grotesk görüntülerini kullanmıştır. Ayrıca üç yayın kuruluşu da (TRT1, TRT Haber ve ATV) CHP ve Sayın Kılıçdaroğlu'nun Halkların Demokratik Partisi ile ittifak ettiği iddiasını vurgulayarak, kendilerini terör örgütleriyle iş birliği yapmakla suçlamışlardır."⁴⁴

RTÜK sadece iktidara yönelik siyasi eleştiriler nedeniyle sansür uygulamakla eleştirilmiyor. Kurum aynı zamanda toplumun sadece bir bölümünün yaşam tarzına yönelik yayınların televizyonlarda yer alması için devreye giriyor. Daha önce LGBTİQ bireylere karşı nefret söylemini sahiplenen, bu amaçlı mitingin duyurusunu kamu spotu olarak televizyonlara gönderen RTÜK, bu dönemde Kızılıcak Şerbeti dizisi için harekete geçti. Dizi muhafazakarlar için eleştirel içeriği nedeniyle RTÜK radarına takıldı ve kadın karaktere şiddet sahnesi gerekçesiyle Show TV'ye para cezasının yanı sıra 5 kez program durdurma cezası verildi. RTÜK, dizinin yayın saatinde İslamofobi hakkında belgesel yayınlanması kararını verdi.⁴⁵ RTÜK üyesi İlhan Taşçı, kadına yönelik şiddet gerekçesinin ceza için bir bahane olduğunu savundu, TRT'de şiddet içeren sahnelerin RTÜK tarafından görmezden gelindiğini vurguladı.⁴⁶ Kanalın avukatlarının başvurusu üzerine Ankara Bölge İdare Mahkemesi RTÜK kararının yürütmesini durdurdu.⁴⁷

Ankara 9. Sulh Ceza Hakimliği, RTÜK'ün talebiyle ABD kamu yayıncısı Voice of America Türkçe'nin internet ortamındaki Türkçe görüntülü yayın için RTÜK yönetmeliği uyarınca lisans almadığı gerekçesiyle yayının internet alan adı voaturkce.com'a erişimi engelledi.⁴⁸

RTÜK Başkanı Şahin Ocak ayında Üst Kurul'da yapılan oylama ile yeniden başkan seçildi. Milletvekili aday olmak için görevden Okan Konuralp'in Üst Kurul üyeliğinden ayrılması nedeniyle CHP kontenjanından aday, gazeteci Tuncay Keser ile Yeşil Sol Parti kontenjanından Necdet İpekyüz TBMM tarafından seçilerek RTÜK üyesi olarak göreve başladı.

Bu rapor yayına hazırlandığı dönemde (15 Nisan 2024 itibarıyla) RTÜK 2023 Yıllık Faaliyet Raporu henüz yayınlanmamıştı.

TRT ve seçim dönemi

TRT 2023 yılındaki önemli milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimleri döneminde uygulamalarıyla yoğun eleştiriler aldı. Yılın ilk altı aylık dönemine ilişkin tespitleri içeren M4D Projesi 2023-1 raporunda bu konu ayrıntılı olarak ele alındı. Özetle şu başlıklar öne çıktı. Seçim öncesi propaganda döneminde TRT Haber'in haberlerinde siyasetçilerin yer alma süresini tespit eden RTÜK üyeleri Taşçı, 1 Nisan-11 Mayıs 2023 tarihleri arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan TRT Haber'de 48 saat 45 dakika 53 saniye süreyle yayında yer alırken Cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na ayrılan sürenin sadece 32 dakika 23 saniye olduğunu duyurdu. Bu süre içinde diğer muhalif siyasetçiler Meral Akşener ile Sinan Oğan'ın tek bir saniye bile kanalın ekranında yer almadığını belirten Taşçı, Cumhurbaşkanlığı liderleri Devlet Bahçeli'ye 28 saat 53 dakika 54 saniye, Mustafa Destici'ye 45 dakika yer ayrıldığını duyurdu.⁴⁹

TRT'ye reklam vermek isteyen CHP'nin talebinin 8 gün boyunca kabul edilmediğini belirten İzmir Milletvekili Tuncay Özkan, TRT hakkında suç duyurusunda bulduklarını açıkladı. CHP reklamını yayınlamayan TRT, AKP için belgeseller yayınladı. Bu yolla yasaları ve YSK yasaklarını aşan kanal, dolaylı olarak AK Parti reklamı yaptı. "Kalkınma Yolunda 100 Yıl" temalı, üç ila 10 dakikalık belgeseller hazırlayan TRT İstanbul Havalimanı, Nükleer Enerji, Millî Savunma Sanayi, Sosyal Yardımlar gibi başlıklarla belgeseller yayınladı.⁵⁰ Seçim günü de yasak olmasına karşın parti reklamı yine belgesel

42 <https://twitter.com/ilhantasci/status/1666417450932482055?s=20>

43 <https://www.politikyol.com/uluslararasi-20-orguten-rtuke-tepki-baskiya-son-verin/>

44 <https://www.osce.org/odihr/elections/turkiye/544660>

45 <https://bianet.org/bianet/diger/277319-kizilcik-serbeti-yerine-islamofobi-belgeseli-yayimlandi>

46 <https://twitter.com/ilhantasci/status/163883798880858931?s=20>

47 <https://medyascope.tv/2023/04/26/kizilcik-serbetine-program-durdurma-cezasina-mahkeme-dur-dedi/>

48 <https://bianet.org/haber/amerika-nin-sesi-turkce-yayini-rtuk-talebiyle-erisime-engellendi-283295>

49 <https://twitter.com/ilhantasci/status/1657338806507380738?s=20>

50 <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/trt-yasayi-delmenin-yolunu-belgesel-adiyla-buldu-2076512>

görüntüsü altında yapıldı. Seçim günü olan 14 Mayıs'ta "Türkiye Yüzyılı" logosu ile hazırlanan yaklaşık 2 dakikalık reklam filmleri TRT 1'de saat 10.00 ile 16.00 saatleri arasında altı kez yayınlandı. Reklamlar Anneler Günü teması arkasına saklandı ve AK Parti'nin seçim propagandasında kullandığı TGC Anadolu, TOGG fabrikası, Filyos Doğalgaz İşleme Tesisi gibi yerlerde görevli asker ve sivil personelin anneleriyle görüşmeleri yer aldı.⁵¹

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı seçim gözlem raporunda TRT'nin taraflı yayıncılığı şu ifadelerle yer aldı: "Anayasa ile tarafsızlık güvence altına alınmasına rağmen, kamu televizyonu TRT-1 ve TRT Haber, ağırlıklı olarak olumlu bir tonla siyasi içerikli haberlerin yüzde 64 ve 73'ünü kendilerine ayırarak Sayın Erdoğan'a destek vermeye devam etmişlerdir. Sayın Kılıçdaroğlu ise kullanılan tonun büyük ölçüde olumsuz olduğu bu tür haberlerin yüzde 36'sı ve yüzde 27'sinde yer almıştır."⁵²

Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) örgütü de seçim sonrası yaptığı açıklamada TRT'nin taraflı yayıncılığını da eleştirdi. TRT Haber'in 1 Nisan-1 Mayıs arasındaki canlı yayınlarında Erdoğan'a Kılıçdaroğlu'ndan tam 60 kat daha fazla yer verdiğini belirten RSF, "Bir başka deyişle, bir kamu televizyon kanalı sadece bir devlet televizyonu olarak hareket etmekle kalmadı, aynı zamanda bir adayın tarafını tuttu" dedi.⁵³

Basın İlan Kurumu

Basın İlan Kurumu (BİK) Yönetim Kurulu 2022 yılında 309 dosyayı karara bağlamıştı. Bunlar arasında Basın Ahlak Esaslarına ilişkin dosyaların oranı yüzde 22 seviyesindeydi. 175 gazeteye 650 günlük ilan kesme cezası verilmişti. Anayasa Mahkemesi'nin pilot kararının ardından BİK YK, TBMM'de yeni yasal düzenleme yapılmaya kadar ahlak esaslarına dayanarak ceza kararı almayacağını duyurdu. 2023'te BİK YK, 213 gazete ve 12 internet haber sitesi hakkında toplam 791 günlük resmi ilan ve reklam kesme cezası verdi, Basın Ahlak Esasları yönünden bir ilişkin bir işlem yapmadı.

BİK'in 2023 Faaliyet Raporu'na göre Türkiye'de 2018 yılında 1116 olan resmi ilan yayınlama hakkına sahip gazete sayısı 2022'de 964'e, 2023'te 947'ye düştü. Hakkından feragat edenler ve kapananlar da dikkate alındığında 2024 yılı başı itibarıyla resmi ilan hakkı olan 855 gazete yayınlanıyor. Bunların 429'u merkezde, 426'sı ise ilçelerde yayınlanıyor. Yeni yasa ve yönetmelik uyarınca 2023 yılında "sürelili yayın" kabul edilerek resmi ilan yayınlamaya başlayan internet haber sitesi sayısı ise 389 oldu. Resmi ilan hakkı için bekleme sürecinde olan site sayısı ise 42 olarak belirtildi.

BİK 2022 Faaliyet Raporu'na göre kurumun yıllık net zararı 80 milyon 406 bin 935 Türk Lirası olmuştu. BİK 2024'e de zararlı girdi. Kurumun 2023 yılı net zararı 43 milyon 320 bin 230 TL oldu. Kurumun 2023 yılında aracı olduğu ilan bedelleri önceki yıla göre 1 milyar 138 milyon 449 bin 105 TL bir artış göstererek 2 milyar 93 milyon 226 bin 244 TL oldu. Kurumun ilan ve reklam tutarları toplamı geçen bilanço dönemine nazaran yüzde 119,2 oranında arttı. Yüzde 30'unun (625 milyon 792 bin 135 TL) kullanımı yayın yeri İstanbul olan gazete ve siteleri için İstanbul Bölge Müdürlüğü'nde olacak.

BİK, depremlerin ardından Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa'da yayınlanan 40 gazeteye ise 800 bin TL dağıttı.

Cezayir Büyükelçisi olarak atanan Yönetim Kurulu Başkan Vekili Mücahit Küçükyılmaz'dan boşalan Yönetim Kurulu üyeliğine de seçim yapıldı. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi Koordinatörü İdris Kardaş, Genel Kurul tarafından Yönetim Kurulu üyesi olarak seçildi.

d. Hak ihlalleri: Sansür, şiddet, hedef gösterme, tehdit, ayrımcılık

Gazetecilerin güvenliğini doğrudan etkileyen toplumdaki siyasi kutuplaşma seçim ve deprem gündeminde pek çok saldırı vakasının kaydedilmesine neden oldu. Sokak eylemlerini, protestoları, hak arama eylemlerini takip eden gazeteciler bu protestoların haber olmasını engellemek isteyen yetkililerin talimatıyla kolluk güçlerinin saldırılarıyla karşılaştı. Sadece hak arayışlarının haber olmasının önüne geçmek için değil, açık ki bu tür protestoları bastırırken kullanılan polis şiddetinin görüntülenmesini, kamuoyunda eleştiri konusu olmasını ve davalarda delil olarak kullanılmasını önlemek için de gazeteciye şiddet bir tür refleks olmaktan çıkıp bir yöntem haline gelmeye başladı.

Yıl boyunca gözaltına alınan 85 gazetecinin çoğu, hak arayışlarını ya da protestoları haberleştirmek için görev başında bulunduğu sırada ve darp edilerek, şiddet uygulanarak gözaltına alındı. Gazetecilere yetkililerin uyguladığı şiddetin normalleştirilmesi, siyaset kürsülerindeki liderlerin veya üst düzey yetkililerin sözleriyle gazetecileri hedef göstermesi ve tüm bunların üzerine şiddet faillerinin cezasız kalması gazetecilere şiddeti tırmandıran en önemli nedenler arasında. Özellikle yerel gazetecilere yönelik saldırganlığın çok daha tehlikeli boyutlara geldiği görülüyor. Anadolu kentlerindeki kimi güç sahipleri, suç örgütleri, mafya oluşumları ya da kolluk ya da koruma görevlileri gazetecilere saldırıların faileri olarak kayıtlara geçti. Yılın ilk altı ayında, deprem ve seçim gibi kritik iki dönem atlatan gazeteciler arasından en az 39'u görevi nedeniyle ya da görev sırasında doğrudan fiziksel saldırıya uğradı.⁵⁴ İkinci altı aydaki olaylar ise şöyle özetlenebilir:

51 <https://www.birgun.net/haber/trtde-secim-gunu-erdogan-reklam-437814>

52 <https://www.osce.org/odihr/elections/turkiye/544660>

53 <https://www.dw.com/tr/rsf-erdo%C4%9Fan-medya%C4%B1-kullanarak-se%C3%A7imlerde-hile-yapm%C4%B1%C5%9F-oldu/a-65745227>

54 Bakınız: M4D 2023-1 Medya İzleme Raporu - <https://media4democracy.org/raporlar/>

- Bitlis Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Sinan Aygül Tatvan Belediye Başkanının korumaları tarafından öldüresiye dövüldü ama kaymakamlık koruma memurunun mağdur olduğuna karar verdi, Aygül'e uzaklaştırma kararı çıkarıldı. Dava yılan hikayesine döndü, sonunda suçlu çıkan Aygül oldu.⁵⁵
- Kağızman'da İHA muhabiri Serkan Çağlar Kaymakam Okan Daştan ile görüşmek istedi, Daştan'ın koruması tarafından darp edildi.
- Viranşehir'de gazeteci Mehmet Karakeçili, Belediye Başkanı Salih Ekinci'nin koruması tarafından darp edildi.
- Diyarbakır'da TV100 muhabiri Canan Altıntaş ve kameraman Mehmet Kayahan, para karşılığı muska yazan bir kişinin yakınlarının saldırısına uğradı.
- Adıyaman'da Güne Bakış muhabiri Burak Cansel konteyner kentte görevli personel tarafından darp edildi.
- Mardin Diyarbakır yolunda gazeteci Rohat Bulut, yolunu kesen ve polis olduğunu söyleyen kişilerce darp edildi.
- Diyarbakır Güneydoğu Ekspres Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Fuat Bulut, Kayapınar'da iki kişinin bıçaklı saldırısına uğradı.
- Zonguldak Yayla Mahallesi'nde bir grup DHA Ankara Bölge Müdürü Ersin Ercan'a bir grup beyzbol sopalarıyla saldırdı.
- Kocaeli'de spor yazarı Hakan Yağcıoğlu, otobüs durağında dolmuş şoförü oldukları söylenen beş kişinin saldırısına uğradı.
- Bursa'da Başka Gazete Yayın Yönetmeni Yaman Kaya'nın aracı kurşunlandı, Kaya yara almadı.
- İstanbul Pendik'te İHA kameramanına, yanan minibüsle ilgili çekim yaptığı sırada bir firma yetkilisi "Bu araçlar kimin olduğunu biliyor musun?" diyerek saldırdı.

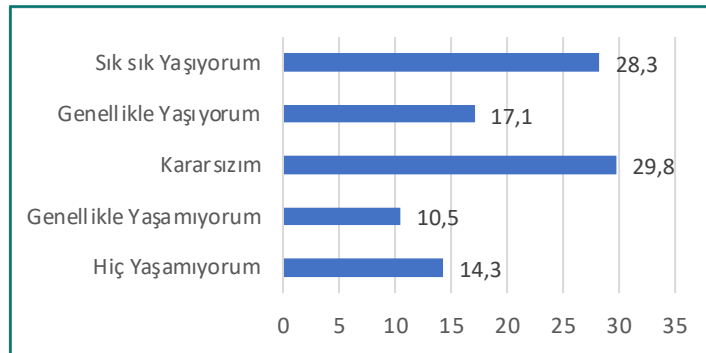
Gazeteciler siyasetçi ya da yerel güç sahipleri tarafından, kimliği belirsiz sosyal medya kullanıcıları veya troller tarafından hedef gösterildi, tehdit edildi. Yılın ilk altı ayında siyasilerin de aralarında olduğu kişiler tarafından altı yayın kuruluşu ve en az 10 gazeteci hedef gösterildi.⁵⁶ Aralarında Hale Gönültaş, Alican Uludağ, Erk Acarer, Bilal Güldem, İsmail Arı, Rojhat Bulut ağır tehditler aldı. Gönültaş aldığı ağır tehditleri savcılığa bildirdi ancak takipsizlik verildi. Yargı makamlarının gazetecilere yönelik saldırı, hedef gösterme ve tehditlere karşı harekete geçmeyişi ülkede cezasızlık algısını güçlendiren nedenler arasında.

Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) Almanya örgütü deprem bölgesindeki gazeteciler için engelleme yapılmaması çağrısında bulundu. Gazetecilere çok sayıda saldırı, gözaltı ve caydırma girişimlerinin alarm verici boyuta geldiği belirtildi.⁵⁷

ABD merkezli insan hakları örgütü Human Rights Watch, 2023 yılı raporunu açıkladı. Raporda, seçimlerden önce Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "otoriter hükümetinin düzenli olarak hükümet karşıtı olarak algılanan kişileri hedef aldığı, medya ve yargı üzerinde güçlü denetim uyguladığı" tespitine yer verildi.⁵⁸

Peki saldırılar gazetecileri işlerinden alıkoyuyor mu? Bir başka deyişle, gazeteciler yaptıkları haberler nedeniyle suçlanma ve yargılanma korkusu yaşıyor mu? M4D Mesleki Memnuniyet Araştırmasına katılan gazetecilerin bu soruya yanıtı "evet" oldu.

GRAFİK 4: "Yaptığınız haberler nedeniyle suçlanma ya da yargılanma kaygısını ne sıklıkla yaşıyorsunuz?"

⁵⁵ <https://www.bbc.com/turkce/articles/cpdk78nex8po>

⁵⁶ Bakınız: M4D 2023-1 Medya İzleme Raporu - <https://media4democracy.org/raporlar/>

⁵⁷ <https://www.gazeteduvar.com.tr/sinir-tanimayan-gazetecilerden-turkiye-ey-trajedi-basin-ozgurlugunu-engellemek-icin-kullanilmamali-haber-1603891>

⁵⁸ <https://www.voaturkce.com/a/insna-hakari-izleme-orgutu-raporu-turkiyede-secim-onesi-hukumet-medya-ve-yargida-guclu-denetim-uyguluyor/6914927.html>

Bu soruya gazetecilerin yarıya yakını (yüzde 45,4) genellikle/sık sık bu kaygıyı yaşadığı yanıtını verirken, dörtte birinden fazlası (yüzde 29,8) kararsız olduğunu bildirdi. Yüzde 24,8'i ise böyle bir kaygıyı yaşamadığını belirtti. Gazeteciler için siyasi güçler tarafından hedef gösterilmek, suçlanmak, haksız yere yargılanmak ya da tutuklanmak gibi uygulamaların giderek arttığı bir medya ortamında bu kaygının varlığı maalesef şaşırtıcı değildir.

İnternette sansür

M4D raporları, internet alanındaki sansürü açık kaynaklardaki gelişmelerden, İfade Özgürlüğü Derneği'nin (İFÖD) Engelliweb internet sitesi ve raporlarından, uluslararası ifade özgürlüğü örgütlerin çalışmalarından derleyerek bir araya getiriyor.

Yılın ilk yarısındaki internette sansür uygulamalarına deprem döneminde sosyal medya ve iletişime karşı Ankara'nın almaya çalıştığı önlemler damgasını vurdu. Depremlerin ardından Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) sosyal medyada bant daraltma uygulamasına gitti. Twitter başta olmak üzere sosyal medya platformları 8 Şubat saat 15.00'ten itibaren çalışmaz hale geldi. Aralarında Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği'nin ve CHP'nin de olduğu başvuruçular sosyal medya erişimini kısıtlayan Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) yetkilileri hakkında "görevi kötüye kullanma", "haberleşmenin engellenmesi", "bilinçli taksirle öldürme" ve "bilinçli taksirle yaralama" yönünden suç duyurusunda bulundu.⁵⁹

İfade Özgürlüğü Derneği'nin verilerine göre erişim engelleme kararlarında en çok "kişilik hakları" gerekçe gösterildi. En çok engellenenler yolsuzluk ve rüşvet konularını işleyen haberlerdi. Sağlık Bakanlığı ile ilgili 180 haber, TV100'de Kemal Kılıçdaroğlu'nun katıldığı yayın sırasında eleştirdiği askeri şirket SADAT'ın bant reklamının yayınlanmasının ardından kanalın sahibiyle ilgili 67 haber ve aralarında Faruk Bildirici, İsmail Arı, Mehveş Evin gibi gazetecilere ait olanların da bulunduğu 1073 Twitter paylaşımı, Cumhur İttifakı'na katılan ve terör örgütü Hizbullah'la ilişkili olmakla eleştirilen Hüda-Par ile ilgili haberler, deprem yardımlarındaki usulsüzlükler ya da deprem bölgesindeki inşaat ihalelerinde kayırmacılık gibi konulardaki haberler engellenenler arasındaydı.

Twitter seçimden bir gün önce Türkiye'deki mahkeme kararlarına uyduklarını ve buna göre bazı içerikleri engellediklerini duyurdu. Açıklamada, "Twitter'a iletilen erişim engellenmesine yönelik mahkeme kararları uyarınca ve Twitter'ın Türkiye'de kullanıma açık kalmasını sağlamak amacıyla, Türkiye'de bazı içeriklerin erişimine engelleme getirdik" denildi. Twitter'ın uyguladığı sansür dünya ölçeğinde tartışıldı. Elon Musk bir gazetecinin eleştirisi üzerine "Beynin yerinde mi? Seçenekler, Twitter'ın tamamen kısıtlanması veya bazı tweetlere erişimin sınırlandırılmasıdır. Hangisini istersin?" yanıtını verdi. Wikipedia'nın kurucusu Jimmy Wales de tartışmaya katıldı ve Türkiye'de Wikipedia'ya getirilen erişim engeline karşı verdikleri mücadeleyi hatırlattı. Wales Musk'a yanıt olarak şöyle yazdı: "Wikipedia, şunu yaptı: İlkelerimiz için güçlü durduk ve Türkiye Anayasa Mahkemesi'ne dek savaştık ve davayı kazandık. İfade özgürlüğüne bir slogan olarak değil, bir ilke olarak muamele etmenin anlamı budur" dedi.⁶⁰

Yıl içinde Sulh Ceza Hakimlikleri veya Erişim Sağlayıcıları Birliği eliyle 980'i aşkın habere erişim engeli getirildi. Haberler arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan, aile bireyleri ve yakınları ile bakan, milletvekili, belediye başkanı gibi siyasetçilerle ilgili haberler, iktidara yakın iş insanlarıyla ilgili haberler, yargı ve yürütme alanları başta olmak üzere görevdeki bürokratlarla ilgili haberler en çok engellenenler arasında yer aldı. İfade Özgürlüğü Derneği'nin 2021 Engelliweb Raporu da erişim engeline takıldı. Derneğin 2022 Engelliweb raporunda "2014-2022 döneminde 543 farklı sulh ceza hakimliği tarafından verilen 6 bin 509 farklı kararla erişime engellenmiş 35.023 haber (URL adresi) ve kaldırılan, çıkarılan veya silinen 29.253 haber (URL adresi) tespit edilmiştir" denildi. Rapora göre 2022'de kamu yararı taşısa da "kişilik hakları ihlalleri" kararları sonucu toplam 6 bin 528 haber erişime engellendi, 5 bin 388 haber yayından kaldırıldı.⁶¹

Türkiye son 10 yılda Google'a 90 bin içeriği kaldırması için başvuruda bulundu. 150 ülke arasında Google'a en fazla içerik kaldırılması başvurusunda bulunan 4'üncü ülke, Rusya, Kuzey Kore ve Hindistan'ın ardından Türkiye oldu.⁶²

ABD merkezli düşünce kuruluşu Freedom House'un "İnternette Özgürlük" raporuna göre Türkiye 70 ülke arasında Libya, Irak, Sudan gibi ülkelerin gerisinde yer alarak 55'inci oldu.⁶³ Rapora göre 41 ülkede insanlar çevrimiçi yorumları nedeniyle ya fiziksel saldırıya maruz kalıyor ya da öldürülüyor. Raporda, yapay zekanın en az 16 ülkede siyasi ve sosyal konularda bilgiyi çarpıtmak için kullanıldığı kaydedildi. Rapora göre, 16 ülkede bilgiyi çarpıtmak amacıyla kullanılan yapay zekanın seçim dönemleri ve siyasi krizlerde yıldızı parlıyor. Örnek ülkelerden biri olarak gösterilen Türkiye'de genel seçim döneminde, Cumhurbaşkanı adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun montajlanmış bir videosunun Cumhur İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan'ın kampanyasında kullanılmasına değinildi.⁶⁴

⁵⁹ <https://yesilgazete.org/sosyal-medya-bant-daraltmalari-icin-suc-duyurulari/>

⁶⁰ <https://www.gazeteduvar.com.tr/wikipedianin-kurucusu-walesten-elon-muska-turkiye-tepkisi-haber-1618352>

⁶¹ https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2022.pdf

⁶² <https://www.cumhuriyet.com.tr/bilim-teknoloji/internet-kisitlamalari-cig-gibi-buyuyor-turkiye-googleden-10-yilda-2144615>

⁶³ <https://freedomhouse.org/report/freedom-net>

⁶⁴ <https://www.gazeteduvar.com.tr/freedom-house-turkiye-internette-ozgurluk-konusunda-bu-yil-da-geriledi-haber-1640808>

3- MEDYA EKONOMİ-POLİTİĞİ

a. Şeffaf mali politika, yayın ilkeleri, hesap verebilirlik

Türkiye’de medya sahipliğinin iktidar yanlısı-iktidar karşıtı şeklinde ikiye bölünmüş, kutuplaşmış yapısı sürüyor. Yayın sayısının fazla olması medyanın çoğulcu yapıya sahip olduğunu söylememizi sağlamıyor.

Sektörün beş büyük holdinginin medya alanı dışındaki ekonomik faaliyetleri sürüyor. Turkuvaz, Doğuş, Demirören, Ciner ve İhlas’tan oluşan bu beş büyük holdingin, medya sektöründeki yatırımları için kamu kurumlarıyla kurdukları mali ilişkilerinde şeffaflık yok. Bu durum medya üzerinde hükümet kontrolü açısından belirleyici bir göstere. Doğuş Holding, İhlas Holding ve Demirören’e bağlı Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık’ın bazı verileri kamuoyuna açık. Bunların bağımsız denetçi raporlarına ve yıllık konsolide finansal tablolarına zorunlu olarak yayınladıkları “yatırımcı ilişkileri” internet sayfalarından ulaşmak mümkün. Ancak bu veriler medya sektöründeki yatırımlarına ilişkin şeffaf mali politika ve hesap verebilirlik ölçütlerini karışılmıyor.

b. Medya sahipliği

Medya sermayesinin hükümetlerle ya da siyasi partilerle ilişkileri yayın politikalarını doğrudan etkileyen sonuçlar doğurduğu için basın özgürlüğü çerçevesinde en önemli konulardan biri. Bu alanda çalışan uluslararası kuruluşların bazı tespitleri şöyle:

Ana akım medyanın çoğunun hükümete bağlı olduğunu vurgulayan Medya Çoğulculuğu ve Medya Özgürlüğü Merkezi 2023 Türkiye medyasında çoğulculuk raporuna göre siyasi bağımsızlık alanı yüzde 89 ile en yüksek risk puanına sahip alan durumunda. Bu alanın alt alanlarını puanlayan rapora göre, editöryal bağımsızlık ise yüzde 97 ile en yüksek risk altındaki alan, kamu medyasının bağımsızlığı yüzde 92, medyanın siyasi bağımsızlığı yüzde 90, medya sektörüne kaynaklar ve desteğin devlet tarafından düzenlenmesi yüzde 83 risk puanına sahip bulundu. Pazardaki çoğulculuk yüzde 73 ile yüksek risk altında. Rapor, medya sahipliğine yönelik göstergeleri orta riskli olarak bulgulasa da medyanın büyük çoğunluğunun sahiplerinin inşaat, enerji, madencilik ve turizm gibi sektörlerdeki yatırımları nedeniyle Cumhurbaşkanı Erdoğan ve AK Parti ile yakın ilişki içinde olduğunu hatırlattı. Ana akım medya sermayedarlarının bu ilişkileri koruma arayışı nedeniyle yayınlarındaki hükümet yanlısı söylemin yüksek zemin bulunduğu ifade edilen raporda, bu boyutuyla medya mülkiyet yapısının bir önceki yıla göre bir değişiklik göstermediği ifade edildi.⁶⁵

Oxford Üniversitesi Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü’nün 2023 Dijital Haber Raporu’nda da Türkiye’de dijital ve sosyal medyadaki eleştirel seslerin de düzenli olarak kısıtlandığı hatırlatıldı ve büyük ölçüde Erdoğan ve destekçileri tarafından kontrol edilen medyanın Erdoğan’ın yeniden seçilmesinde kilit bir rol oynadığı belirtildi.⁶⁶

Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) örgütü tarafından Türkiye’de yıllardır bağımsız gazetecilerin hapse atılması, devlet medyası üzerindeki kontrolün artırılması, Türkiye’nin en büyük özel medya grubunun iktidara yakın Demirören Holding tarafından satın alınması ve hükümeti destekleyen yayın organlarına yapılan maddi destek gibi faktörlerin, Erdoğan’a ulusal medya üzerinde yüzde 85’ten fazla kontrolü sağlama olanağı verdiği ifade edildi. RSF raporunda ayrıca, hükümetin ve onla iş birliğindeki özel şirketlerin kendilerinden taraf medya kuruluşlarına reklamlar ve sübvansiyonlar kanalize ettiğini, bunun medya çoğulculuğunu tehlikeye attığı belirtildi.⁶⁷

Uluslararası İnsan Hakları İzleme Örgütü raporunda da Türkiye’de yazılı basın ve özel televizyon kanallarının hükümetle yakın ilişkileri bulunan şirketlerde olduğu ve bu durumun haber ve yayın içeriklerine yansıdığı vurgulandı.

Örneğin, yıl başında tamamı bakanlıklar ve kamu bankaları reklamları ya da tanıtım yazılarıyla oluşturulan 192 sayfalık ek yayınlayarak ciddi bir gelir elde ettiği şüphesiz olan Yeni Şafak gazetesi Cumhurbaşkanı seçimi ikinci tur oylamasının yapılacağı gün seçim yasaklarını ihlal ederek Cumhurbaşkanı Erdoğan için okurlarından oy istedi. “Türkiye seninle kazanacak” manşeti atan gazete, spotta “Türkiye bugün yüzyılın seçimi için sandığa gidiyor. Bir tarafta ‘Türkiye Yüzyılı’ ve şahlanış dönemini başlatacak Cumhurbaşkanı Erdoğan var. Diğer tarafta terör örgütlerine sözler veren, çok parçalı koalisyonun başındaki Kılıçdaroğlu var” diye yazdı.⁶⁸

⁶⁵ https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/75744/turkey_results_mpm_2023_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁶⁶ https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/Digital_News_Report_2023.pdf

⁶⁷ <https://www.dw.com/tr/rsf-erdo%C4%9Fan-medya%C4%B1-kullanarak-se%C3%A7imlerde-hile-yapm%C4%B1C5%9F-oldu/a-65745227>

⁶⁸ <https://pencere.tv.com/guncel/yeni-safak-erdogan-icin-oy-dilendi-269645h>

Türkiye'nin en büyük gazete baskı tesisi olan Demirören Printing Center (DPC) İstanbul tesisi 2022 Ağustos'unda kapatılmıştı. İstanbul DPC tesisleri, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın damadı Selçuk Bayraktar'ın insansız hava aracı üreten şirketi Baykar Makine'ye satıldı. Esenyurt'taki dev matbaa, arsası ile birlikte 816 milyon 551 bin TL'ye satıldı. KAP'a yapılan bildirimde satışa konu olan gayrimenkulün değerlemesinin 925 milyon TL belirlendiği, Hürriyet'in satış nedeniyle 108 milyon 448 bin TL zarara uğradığı görüldü. ⁶⁹

Medyada Kutuplaşmış yapının her iki tarafı da şeffaf mali politika ve hesap verebilirliği güvence altına alacak herhangi bir ilkesel yaklaşımı hayata geçirebilecek politika izlemiyor. Kaynaklar, mali ilişkiler, kayıt dışı girişler ve anlaşmalar medya koridorlarında en çok konuşulanlar arasında olsa da somut olarak açığa çıkarılmıyor. Kamu reklam ve desteklerinde iktidar yanlısı medya hakimiyeti ve bu ilişkilerin gizliliği de sürüyor.

Tirajlar

Türkiye'de basılı gazeteler tiraj kaybetmeyi sürdürüyor. Tirajlarda temel veri kaynakları olan Türkiye İstatistik Kurumu'nun yılda bir kez açıkladığı Yazılı Basın İstatistikleri ile Basın İlan Kurumu'nun yazılı basın çalışanları ve resmi ilan alan gazetelere ilişkin istatistikleri yayın dönemlerinde M4D raporlarında yer alıyor. M4D Projesi, medya takip şirketleriyle iş birliği yaparak tirajları raporlarında yayınlıyor ancak sektördeki idari sorumlular ve gazetecilerle yapılan görüşmelerde resmi tiraj bilgilerinin gerçeği yansıtmadığı yönünde görüşü ortak görüş olarak öne çıkıyor.

Gazetelerin temel gelir kaynağını reklamlar, resmi ilanlar, abone ve bayi satışları oluşturuyor. Satışa ilişkin veri dağıtım şirketinin aktardığıyla tutuluyor. Resmi ilanlar da yayın ölçeği ve toplam satış oranında veriliyor. Bu nedenle tiraj gazetelerin temel gelir kaynağı için önem taşıyor. Hangi gazete ne kadar resmi ilan verildiğini BİK en son 2020 yılı Genel Kurulu'nda sunulan faaliyet raporunda açıkladı. Resmi ilan dağıtım bedelleri dört yıldır açıklanmıyor, soru önergeleri yoluyla bilgi almak isteyen milletvekillerine de "ticari sır" gerekçesiyle yanıt verilmiyor. ⁷⁰

GRAFİK 5:

2023 yılında yaygın gazetelerin günlük ortalama satış adedi.

Kaynak: Medya Takip Merkezi.

1	Sabah	141.808
2	Hürriyet	132.881
3	Sözcü	116.948
4	Türkiye Gazetesi	105.599
5	Milliyet	101.048
6	Akşam	100.543
7	Posta	82.985
8	Takvim	54.453
9	Yeni Akit	53.385
10	Korkusuz	51.522
11	Yeni Şafak	51.365
12	Karar	51.216
13	Yeni Asır	50.275
14	Milat	48.392
15	Yeni Birlik	41.817
16	Analiz	41.733
17	Türkgün	35.998
18	Fanatik	35.218
19	Fotomaç	32.861
20	Diriliş Postası	22.127
21	Cumhuriyet	18.521
22	Milli Gazete	15.883
23	Doğru Haber	10.240
24	Aydınlık Gazetesi	9.496
25	Yeni Asya	5.666
26	BirGün	4.896
27	Nasıl Bir Ekonomi	3.229
28	Evrensel	3.223
29	Dünya	2.900
30	Yeni Mesaj	2.372

⁶⁹ <https://www.diken.com.tr/hurriyet-matbaa-binasini-baykara-zararına-satti/>

⁷⁰ <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-h%C3%BCk%C3%BCmete-yak%C4%B1n-medyaya-para-akt%C4%B1/a-57699280>

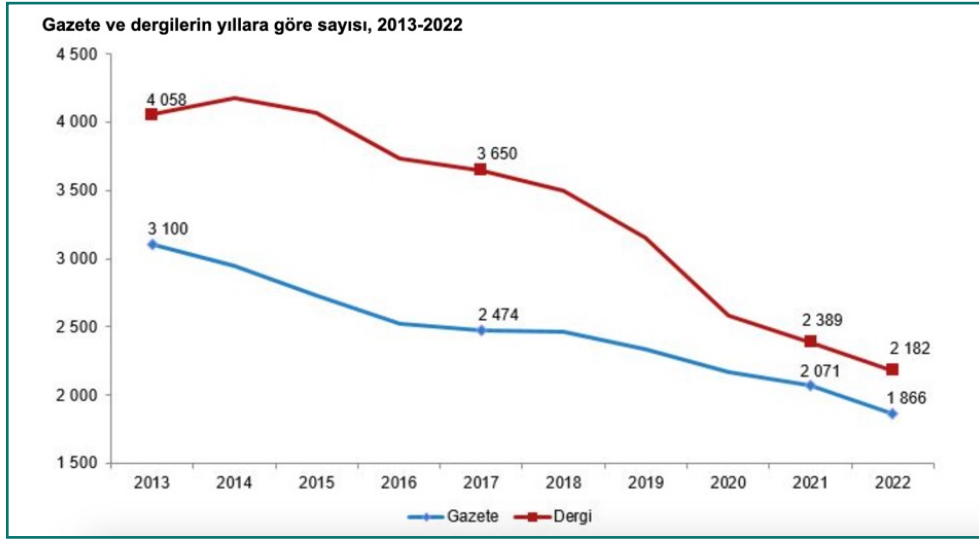
Mevzuata göre günlük ortalama satışı 50 binin üzerinde olan gazeteler bu sayının altında satış yapan gazetelerden yaklaşık iki kat fazla bedelle resmi ilan alıyor.⁷¹ Bu nedenle BİK tarafından dağıtılan kaynaklardan daha fazla yararlanmak için gazetelerin çoğunun tirajlarını yüksek gösterdiği, gerçek tirajın açıklanan tirajdan çok daha düşük olduğu, sektörde genel bir gözlem olarak ifade ediliyor.

Sonuç olarak tirajların kesin olarak açıklanmamasının kamu kaynaklarının nasıl harcandığının gizlenmesi sonucunu doğurduğu ortadadır. Ayrıca hangi kamu kurumu hangi gazeteyle ne kadar reklam veriyor, hangi gazete okunmadığı halde kamu kaynaklarıyla beslenerek basın faaliyeti yürütüyor gibi sorular TBMM gündemine gelse de bugüne kadarki araştırma önermeleri işleme alınmadığı gibi soru önermelerine de yanıt verilmiyor. Bu durum Türkiye’de medya özgürlüğü açısından önemli bir göstere olmaya devam ediyor.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun yılda bir kez Temmuz ayında yayınladığı Yazılı Basın İstatistikleri’ne göre ülkede gazete ve dergi sayısı, 2022 yılında 2021 yılına göre yüzde 9,2 azalarak 4 bin 48 oldu. Bu yayınların yüzde 53,9’unu dergiler oluşturdu.⁷²

Türkiye’de 2020 yılında yayınlanan tüm gazete ve dergilerin toplam tirajı 2019 yılına göre yüzde 20,9 azalmıştı. Toplam tirajları ise yüzde 7,2 azalarak 925 milyon 56 bin 17 olmuştu. 2022 yılında tiraj yüzde 8,3 azalışla 848 milyon 365 bin 241 oldu. Bu tirajın %95,4’ünü gazetelere ait. 2015’te gazete ve dergilerin toplam tirajı 2,1 milyardı.

GRAFİK 6: Gazete ve dergilerin 2013-2022 dönemi tiraj grafiği. Kaynak: TÜİK

Gazetelerin içinde bulunduğu erimeyi göstermesi açısından kamuoyuna açık verileri üzerinden Hürriyet gazetesini örnek alabiliriz.

Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık AŞ faaliyet raporlarına göre, Hürriyet’in 2021’de 55,3 milyon TL olan net dönem zararı 2022’de 116,9 milyon oldu. 2021’de 53,8 milyon olarak bilançolanan esas faaliyet zararı ise 2022’de 326,9 milyon olarak kaydedildi.⁷³ Gazetenin Demirören grubu tarafından satın alınmasının ardından istikrarlı biçimde tiraj kaybettiği görülüyor. Hürriyet 2020’de 196 bin adet satarken, 2021’de bu sayı 192 bine, 2022’de ise 179 bine düştü. 2022’deki kaybın tablonun çok daha ötesinde olabileceğine yönelik en önemli veri matbaa kapatmalarıdır. Demirören yönetimi Doğan Grubu’ndan devraldığı dev baskı tesislerini kapatmaya başladı. Altı büyük matbaadan üçü, 2022 Ağustos ayında İstanbul, Ekim ayında Antalya, Aralık ayında İzmir matbaaları kapatıldı. İstanbul DPC tesisleri Türkiye’nin en büyük baskı tesisiydi.

2023 3. Çeyrek dönemine ilişkin son yayınlanan faaliyet raporunda, 2022 yılının aynı dönemine ilişkin verilerin karşılaştırılması yer aldı. Buna göre, 2022’nin ilk 9 ayında Türkiye geneli gazete satışlarının 1 milyon 435 bin olarak belirtilmiş ve “Hürriyet Gazetesinin 2022 yılı ilk 9 aylık döneminde 180 bin olan günlük ortalama net satış adedi 2023 yılının aynı döneminde yüzde 21 azalarak 142 bin adet olarak gerçekleşmiştir” denildi. Hürriyet’in 2019 yılı ilk 9 aylık döneminde ortalama günlük satışı 237 bin adetti.

71 2023 için geçerli Resmi İlan Fiyat Tarifesine göre, resmi ilanların bir sütun/santim ücreti günlük fiili satışı 50 bin adedin altındaki gazeteler için KDV hariç 70 TL, 50 bin adetten az olmayan gazeteler için ise KDV hariç 100 TL’dir.

72 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarasi-Istatistikleri-2022-49423>

73 Şirketin 2023 Yılı Faaliyet Raporu, M4D raporunun kamuoyuna duyurulacağı 2024 yılı Nisan ayının son haftasında henüz yayınlanmamıştır.

Reyting Payları

Oxford Üniversitesi Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü'nün 2023 Dijital Haber Raporuna göre Türkiye'de haber için televizyonu ana kaynak olarak değerlendirenlerin oranı yüzde 56. Çevrimiçi haber kaynaklarını tercih edenlerin oranı ise yüzde 8'lik azalışla yüzde 75 olarak tespit edildi. Haberleri sosyal medyadan aldıklarını söyleyenlerin oranı da 2015'te yüzde 67 iken bugün televizyonun iki puan gerisinde yüzde 54 olarak bulundu. Basılı yayınları haber için ana kaynak olarak değerlendirenlerin oranı da 2015'te yüzde 50 seviyesindeyken 2023'te yüzde 21 olarak tespit edildi.⁷⁴

Medya Çoğulculuğu ve Medya Özgürlüğü Merkezi (CMPF) 2023 Raporu'na göre, Türkiye'de dijital medyada çoğulculuk yüzde 78.6 ile yüksek risk altında bulunuyor, siyasi bağımsızlığın risk puanı da 78 olarak saptandı. Mevcut mevzuatın, dijital medyadaki çapraz sahipliği kontrol etmediği belirtilen raporda, çevrimiçi ortamın siyasi bağımsızlık sağlamak amacıyla bir düzenlemeye sahip olmadığı hatırlatıldı. Raporda seçim kampanyaları sırasındaki internet reklam harcamalarının şeffaflığının da sağlanmadığı ayrıca TRT'nin çevrimiçi kamu hizmeti misyonunun da düzenlenmemiş olduğu da anımsatıldı.⁷⁵

Reyting payları sıralaması M4D Projesi'nin önceki raporlarında olduğu gibi izleyici ölçümü yapan Televizyon İzleme Araştırmaları A.Ş. verilerine dayanarak hazırlandı. Televizyonların en çok izlendiği saat dilimi olan 19.00-24.00 arasındaki ölçüm tüm kişiler bazında süzüldü ve kanalların bu saat diliminde izlenme oranının günlük bazda ortalaması esas alındı. Buna göre, deprem haberleri ve genel seçim sürecinin damga vurduğu 2023'te haber kanallarının izlenme payının arttığı görüldü.

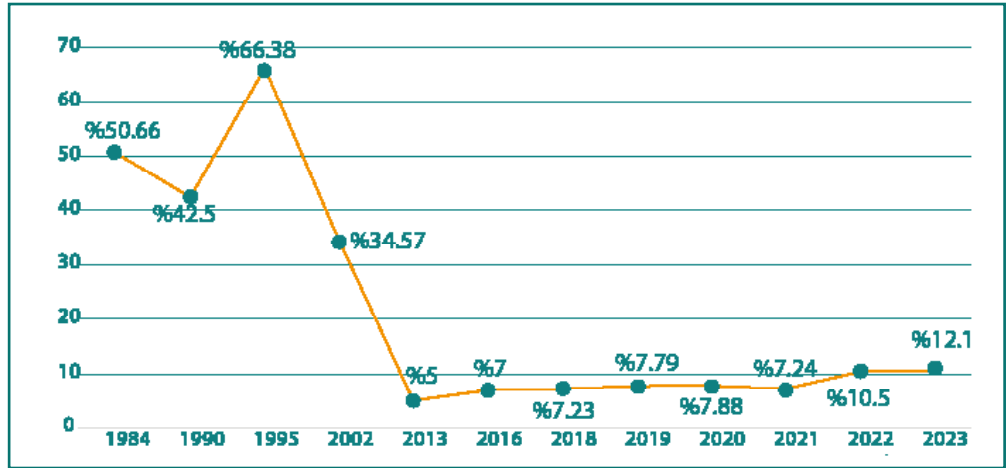
ATV'nin 2022'de 3.77 olan izlenme oranı 2023'te 3.56'ya düştü. FOX TV'nin 2022 reytingi 2.88 olmuştu, 2023'te düşüş kaydeden kanal 2.62 ortalama reyting aldı. TRT 1 de 2022'de 2.94 oranında reyting alırken 2023'te düşüş sergiledi ve 2.55'te kaldı. Haber kanallarındaki kıyaslamada da TRT Haber'in 2022'de 0.63 reyting aldığı, 2023'te bu oranı 0.68'e çıkardığı görüldü. 2022'de 0.34 reyting alan A Haber de artış yakalayarak 2023'te 0.41'e ulaştı. CNN Türk'ün 2022'de 0.54 olan reytingi de arttı ve 2023'te 0.65 oldu. Habertürk ise 0.34 reyting oranıyla girdiği 2023'ü aynı oranla tamamladı. NTV 2020'den bu yana küçük paylarla her yıl düşüş kaydetti. 2022'de 0.25 reyting alan kanal 2023'te 0.24 ortalama reyting aldı. RTÜK cezalarının en çok kesildiği kanallardan Halk TV ise 2022'de 0.41 reyting almıştı, 2023'te oranı 0.39 oldu. 2020 yılında özel haber televizyonları arasında beşinci sırada olan Halk TV, 2021 sonunda ikinci sıraya yerleşerek A Haber'i, Habertürk'ü ve NTV'yi gerisinde bırakmıştı. 2022'de de bu kanallardan daha çok izlenen Halk TV, 2023 oranıyla A Haber'in gerisine düştü.⁷⁶

c. Basın Çalışanlarının Durumu

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Ocak 2024 istatistiklerine göre "Basın Yayın ve Gazetecilik" işkolunda 96 bin 675 kayıtlı işçi bulunuyor.⁷⁷ Temmuz 2023 verilerine göre işkolunda 1045 kişilik azalma var.

İşkolunda kayıtlı tüm işçilerden sadece 11 bin 717'si sendika üyesi. İşkolunda sendikalaşma oranı yüzde 12'nin üzerine çıkarak yükseliş gösterse de bu basın ve ifade özgürlüğünü geliştirecek sonuç doğurmaktan çok uzak. Yine de bu dönemde TGS'nin üye sayısını ilk kez 2 binin üzerine (2 bin 67) çıkardığı, Medya-İş'in de üye sayısını arttırarak 6 bin 599'a ulaştığı görülüyor. DİSK Basın İş'in üye sayısı 397 olarak tespit edilirken bu dönemde işkolunda Basın Pol-Sen/Basın Yayın Polis Muhabirleri Sendikası 7 üyeye temsil edilmeye başladı.

Çalışma Bakanlığı 2023 Temmuz İşçi Tebliğine göre, 20 işkolu arasında en çok sendikalı işçi bulunan işkolları "Genel işler", "Metal" ve "Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar" işkolları olurken en az üyeye sahip işkolu ise "Basın, yayın ve gazetecilik" oldu.⁷⁸

GRAFİK 7: Sendikalaşma Oranı

74 https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/Digital_News_Report_2023.pdf

75 https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/75744/turkey_results_mpm_2023_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y

76 <https://tiak.com.tr/tablolalar>

77 <https://www.csgeb.gov.tr/media/93592/20240131-4.pdf>

78 <https://www.csgeb.gov.tr/media/91945/calisma-hayati-istatistikleri-aylik-e-bulten-agustos.pdf>

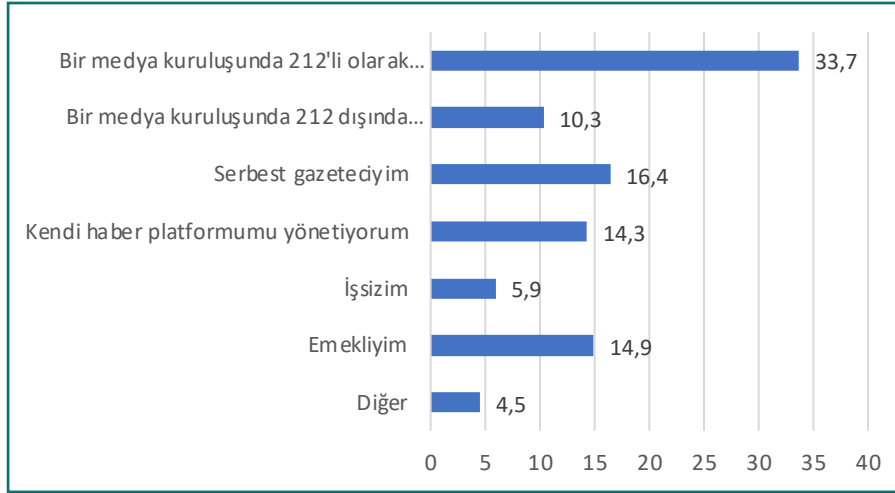
Türkiye’de basının en önemli sorunlarından biri örgütsüzlüktür. 1995’te işkolunda yüzde 66’yı aşan örgütlenme oranı varken o tarihten itibaren keskin düşüş dikkat çekicidir. İşkolu kriterlerindeki değişiklikler, sendikaların basından silinmesi için işverenlerin iş birliği yapması, sendika üyelerinin istifası için haber merkezlerine noterlerin getirilmesi ve gazetecilerin işsizlikle tehdit edilerek sendikaların boşaltılması, direnenlerin işten atılması gibi uygulamalar, basın tarihimize kara leke olarak geçmiştir. Önceki raporlarımızda belirttiğimiz gibi iş güvencesine sahip olamayan, mesleki dayanışmadan yoksun ve ev kirası, çocuğunun okul giderleri ve diğer ödemeler sarmalında her türlü baskıya açık hale gelen gazeteciye sahip çıkmadan, özgür gazeteciliğe de sahip çıkılamayacağı ortadadır.

Çalışma Biçimleri

Çalışma koşullarının temel unsurlarından biri çalışma biçimidir. Gazetecilik alanında ücretli çalışma ve serbest gazetecilik formları en yaygın iki çalışma biçimi olarak öne çıkmaktadır. M4D Projesi Mesleki Memnuniyet Araştırması sonuçlarına göre gazetecilerin üçte biri (yüzde 33,7) bir medya kuruluşunda 212’li olarak (5953 sayılı Basın-İş Kanunu kapsamında) çalışmaktadır. Bir medya kuruluşunda 212 dışında istihdam edilen gazetecilerin oranı ise yüzde 10,3’tür. Bu iki kategori medya alanında ücretli çalışmayı işaret etmektedir.

Dolayısıyla araştırmaya katılan gazetecilerin yarıya yakını (yüzde 44) ücretli çalışmaktadır. Gazetecilerin yüzde 16,4’ü ise serbest (freelance) gazetecilik yapmaktadır. Bu iki kategoriye yüzde 14,3 ile kendi haber platformunu yöneten gazeteciler takip etmektedir. Emekli gazetecilerin oranı yüzde 14,9 ve işsiz olduğunu belirten gazetecilerin oranı ise yüzde 5,9’dur.

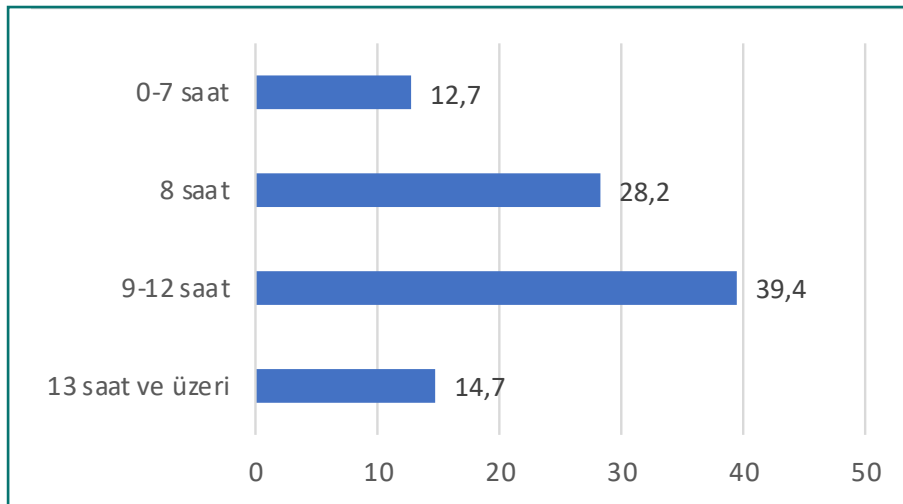
GRAFİK 8:
Gazetecilerin
Çalışma Biçimleri

Gazetecilikte ücretler, çalışma saatleri ve iş güvencesi

Çalışma koşullarının bir diğer önemli unsuru çalışma süreleridir. Araştırmanın bulgularına göre her dört gazeteciden biraz fazlası (yüzde 28,2) günde yasal çalışma süresi kadar, 8 saat çalışmaktadır. Gazetecilerin büyük bölümü (yüzde 39,4) ise günlük 9 ila 12 saat arasında çalışmaktadır. 13 saat ve üzeri çalıştığını belirtenlerin oranı yüzde 14,7, günde 7 saate kadar çalıştığını belirtenlerin oranı ise yüzde 12,7’dir. Bu verilerden hareketle gazetecilerin yüzde 40,9’unun 8 saate kadar, yarısından çoğunun (yüzde 54,1) ise günde 9 saat ve üzerinde çalıştıkları görülmektedir.

GRAFİK 9:
Gazetecilerin
Çalışma Süreleri

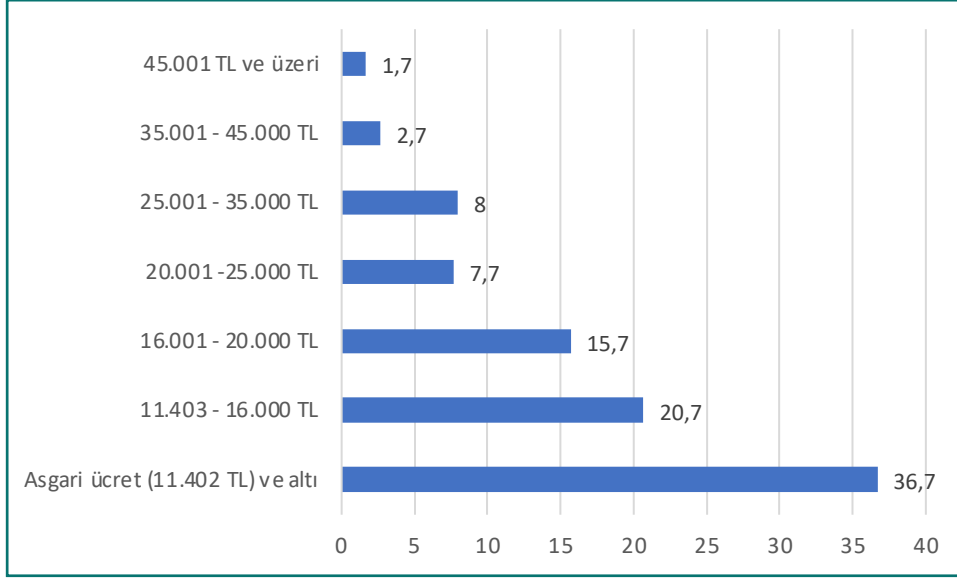

Uzun çalışma süreleri gazetecilikteki çalışma koşulları bakımından oldukça çarpıcıdır ve üzerinde düşünülmesi gereken bir sorun alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, gazetecilerin kendilerini fiziksel, toplumsal, bireysel ve mesleki olarak yeniden üretmek için ayıracakları zamanların oldukça azaldığına işaret etmesi bakımından da oldukça kritiktir.

Uzun çalışma sürelerinin ardından çalışma koşullarının önemli bir boyutu olarak aylık ücretler/gelirler de gazetecilerin mesleki ve toplumsal durumlarına ilişkin önemli bulgular sunmaktadır. Alandaki ücret dağılımı incelendiğinde, mesleki-kurumsal hiyerarşinin üst basamaklarına çıktıkça daha az sayıda gazeteci için artan ücretlerin bir yanda; alt kademelere inildikçe ise çoğalan sayıda gazeteci için azalan ücretlerin diğer yanda olduğu tespit edilmektedir.

GRAFİK 10: Gazetecilerin Ücretleri

Araştırmaya katılan her üç gazeteciden biri (yüzde 36,7) asgari ücret ve altında ücret almaktadır.⁷⁹ Gazetecilerin beşte biri (yüzde 20,7) 11.403-16.000 TL, yüzde 15,7'si ise 16.001-20.000 TL aralığında ücrete sahiptir. 20.001-25.000 bandında ücrete sahip olanlar yüzde 7,7, 25.001-35.000 aralığında ücret alanlar ise yalnızca yüzde 8 düzeyindedir. 35.000 TL'nin üzerinde ücrete sahip olanların oranı ise oldukça düşüktür (yüzde 4,4). Ülkenin içinde bulunduğu kriz ve yüksek enflasyon durumu dikkate alındığında tablonun ağırlığı daha da artmaktadır.

Bu noktada gazetecilerin, aldıkları ücretlere ilişkin değerlendirmeleri önem kazanmaktadır. Gazetecilerin yüzde 84'ü aldığı ücretin emeğinin karşılığı olmadığını düşünmektedir.⁸⁰

Çalışma koşulları kapsamında incelenmesi gereken son başlık, gazetecilerin işleriyle ilgili gelecek kaygıdır. Araştırmaya katılan gazetecilerin çok büyük bir bölümü (yüzde 85,5) işleriyle ilgili gelecek kaygısı taşıdıklarını, yüzde 13,2'si ise böyle bir kaygı duymadıklarını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan gazetecilere göre, işe dönük en çok kaygı duyulan unsur düzenli ya da tatmin edici ücret alamamaktır. Gazetecilerin yüzde 37,4'ü bu kaygısını belirtmiştir. Daha önce ücretler konusunda sözü edilen karanlık tablo düşünüldüğünde, bu kaygının gazeteciler nezdindeki önemi oldukça anlaşılır olmaktadır. En çok kaygı duyulan ikinci unsur ise mesleği layıkıyla icra edememektir. Gazetecilerin yüzde 18'i bu kaygısını vurgulamıştır.

Haber üretimi sürecinde gazeteciler ve bilgiye erişim

Türkiye'de haber üretim sürecini sağlıklı hale getirenleri sıralayacak olursak, özetle, habere kaynaklık edecek bilgi ve verilere ulaşmanın önündeki engeller, sansür ve otosansür, yöneticilerin talimatlarıyla haber değeri taşımadığı halde habere dönüştürülen olaylar, birincil/doğrulanmış haber kaynağı olarak iktidar ve devlet sözcülerinin dayatılması, partizan bürokrasi tarafından dayatılan haberler sayılabilir. Geçtiğimiz yıllarda M4D Projesinin yıllık medya izleme raporlarında yapılan tespitler haber üretim sürecinin bu sorunlu yanlarına odaklanmıştı. Bugün de bu sürecin olumlu işlemlerini sağlayacak en ufak bir düzeltme görülüyor. Bilgiye erişim yollarının kapalı olması ve haber merkezlerinin içselleştirdiği otosansür temel sorunlar olmayı sürdürüyor. Bu sorunun pek çok kaynağı var. Burada sadece gazeteciler açısından bu sorunlara neden olanlar üzerinde duracağız.

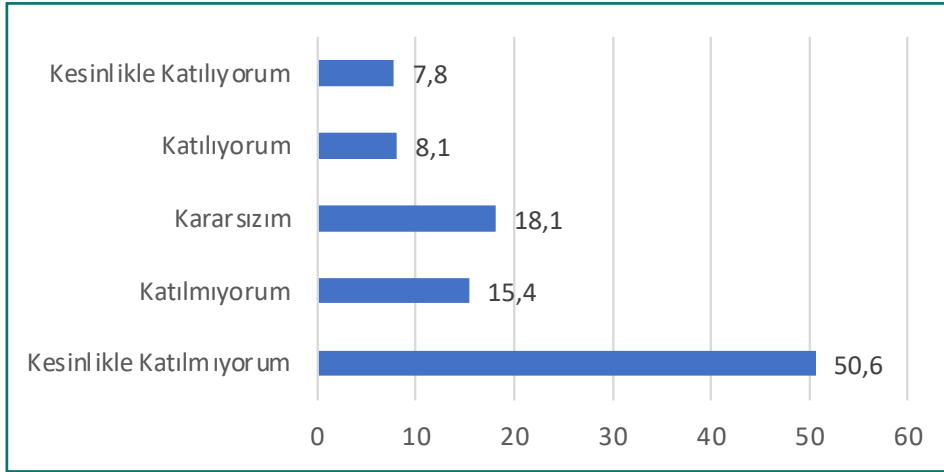
⁷⁹ Çalışmanın alan araştırması 2024 yılı asgari ücreti belirlenmeden önceki dönemde tamamlanmıştır. Anketle veri toplandığı dönemde asgari ücret 11 bin 402 TL'dir.
⁸⁰ Bakınız: 2023 Mesleki Memnuniyet Araştırması Raporu - <https://media4democracy.org/raporlar/>

Gazetecilerin karşı karşıya kaldığı siyasi ya da fiziksel saldırılarda artış, tehditlerin yaygınlaşması, yargılamalar ve sosyal medya linçleri, düşük ücret ve iş kaygıları haber üretim sürecindeki sorunları arttırıyor. M4D Projesi'nin 2023 Mesleki Memnuniyet Araştırması katılan gazetecilerin yanıtları da haber üretim sürecinde sansür ve otosansürün etkisi üzerine kayda değer bulgulara ulaştı. Ayrıca gazeteciler, mesleki motivasyonları hakkındaki soruları da yanıtlayarak haber üretim sürecine ilişkin bilgiler verdi. Bu bölümde 401 gazetecinin araştırma sorularına verdiği yanıtlar, araştırmayı yürüten Dr. Çağrı Kaderoğlu Bulut'un tespitleriyle aktarıldı.

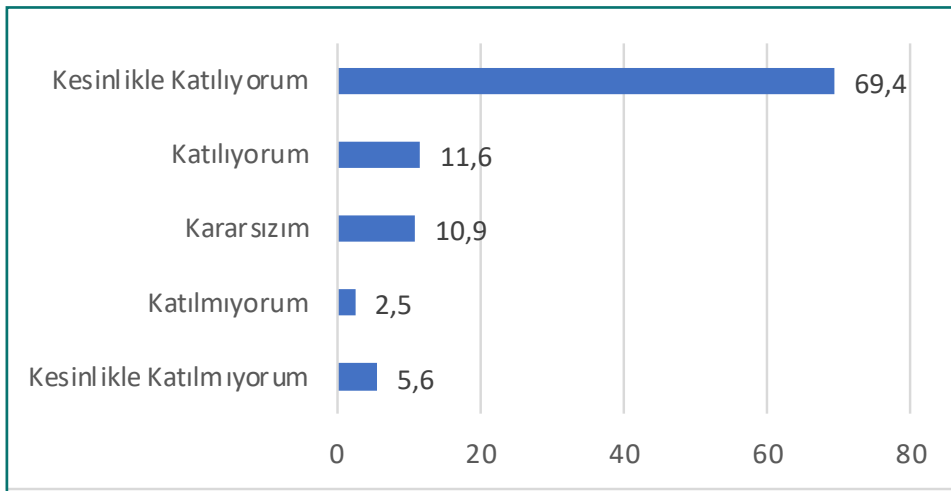
Haber üretim sürecine ilişkin ilk önemli bulgu gazetecilerin mesleklerini özgürce yapıp yapamadıklarına dönük değerlendirmeleridir. Araştırmaya katılan gazetecilerin üçte ikisi (yüzde 66) mesleğini özgürce yapamadığını çeşitli düzeylerde belirtirken, yüzde 18,1'i bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiştir. Mesleğini özgürce yapabildiğini söyleyenlerin oranı ise yüzde 15,9'dur. (Grafik 11)

GRAFİK 11: "Mesleğimi özgürce yapabiliyorum"

Mesleğin özgürce yapılamadığının belirtildiği noktada, güvencesizliğin rolüne ilişkin de önemli bulgular ortaya çıkmıştır. Gazetecilerin çok büyük bir bölümü (yüzde 81) güvencesizliğin ifade özgürlüğünü olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Yüzde 10,9'luk kesim bu konuda kararsız olduğunu belirtirken, yüzde 8,1'i bu fikre katılmadığını ifade etmiştir (Grafik 12).

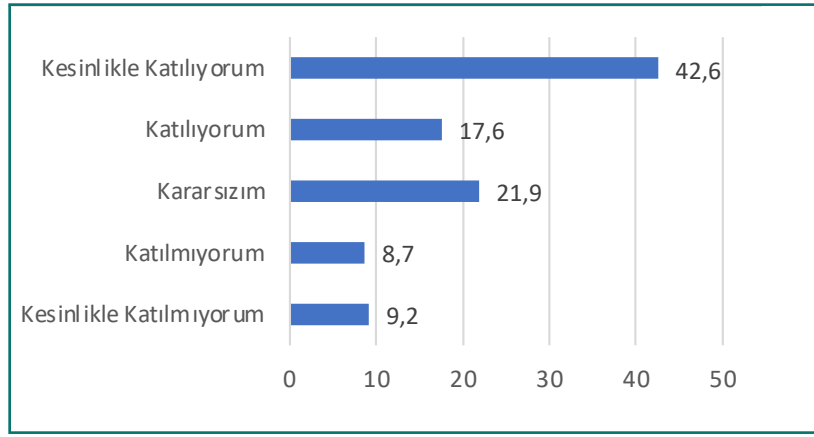
GRAFİK 12: "Güvencesiz çalışma ifade özgürlüğünü olumsuz etkilemektedir"

Haber üretim sürecine ilişkin önemli bulgulardan bir diğeri haber faaliyetlerinin sansüre uğrayıp uğramadığıdır. Araştırmaya katılan gazetecilerin büyük bölümü (yüzde 60,2) haber faaliyetlerinin sansüre uğradığına kesinlikle katıldığını/katıldığını belirtmiştir (Grafik 13). Bu tablo, sansür konusunda Türkiye'deki medyanın oldukça zorlu bir süreçte bulunduğunu göstermektedir.

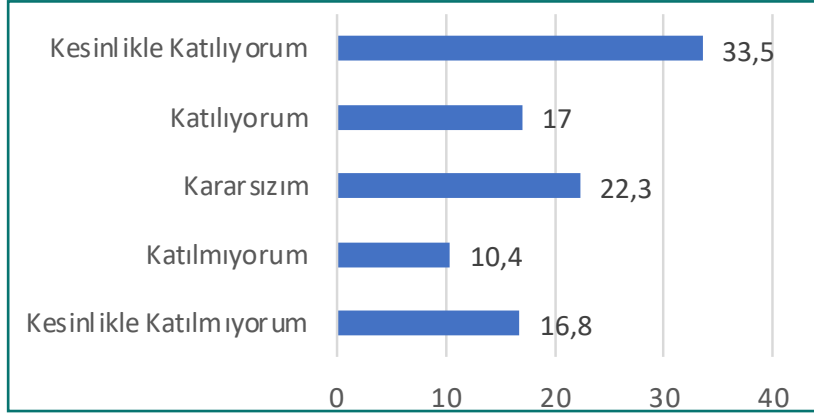

GRAFİK 13: "Haber faaliyetlerimin sansüre uğradığı oldu/oluyor"

Haber üretim sürecinde sansür kadar önemli bir diğer olgu da otosansürdür. Araştırmaya katılan gazetecilerin yarısından çoğu (yüzde 50,5) "haber üretirken içeriğin yayınlanmayacağı veya eleştirileceği kaygısıyla habere vazgeçtiğim oldu" cümlesine kesinlikle katıldığını/katıldığını belirtmiştir. Dörtte birinden fazlası (yüzde 27,2) ise bu duruma katılmadığını/kesinlikle katılmadığını ifade etmiştir.

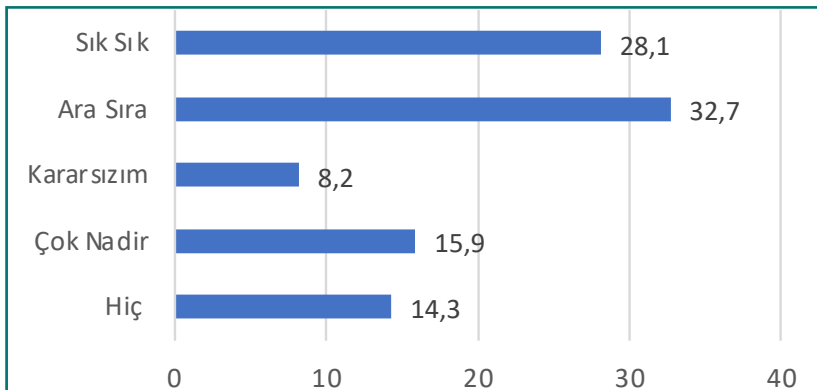
GRAFİK 14: "Haber üretirken içeriğin yayınlanmayacağı veya eleştirileceği kaygısıyla habere vazgeçtiğim oldu"

Gazetecilerin yarıya yakını (yüzde 45,4) genellikle/sık sık haberlerinden ötürü yargılanma veya suçlanma kaygısını taşıyor. Buna ek olarak, doğrudan tehdit almak da önemli bir bulgu olarak ortaya çıktı. Her üç gazeteciden yaklaşık ikisi (yüzde 65,7) gazetecilik faaliyetlerinden ötürü tehdit aldığını belirtiyor. Araştırmacı Dr. Çağrı Kaderoğlu Bulut'a göre bu oranların yüksekliği, gazetecilere dönük baskı ve yıldırma girişimlerinin haber üretim süreçlerinin içsel bir ögesi haline geldiğini göstermesi bakımından çarpıcı önem taşıyor.

Haber üretim sürecinde özellikle kadın gazeteciler için geçerli olan bir unsur cinsiyete dayalı ayrımcılığa uğramaktır. Gazetecilik faaliyetini sürdürürken cinsiyetinden dolayı herhangi bir düzeyde ayrımcılığa maruz kaldığını belirten kadın gazetecilerin oranı yüzde 76,7 olmuştur. Oldukça yüksek olan bu oran Türkiye medya ortamında cinsiyete dayalı ayrımcılığın ne kadar yaygın olduğunu göstermesi bakımından önem taşıyor. (Grafik 15)

GRAFİK 15: "Gazetecilik faaliyetlerini sürdürürken cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa uğrama sıklığı"

Haber üretim sürecindeki tüm bu sorunlar gazetecilerin meslekleriyle olan ilişkilerini olumsuz etkilemekte ve mesleğe dönük inançlarını erozyona uğratmaktadır. Araştırmaya katılan gazetecilerin üçte ikisi (yüzde 66,7) mesleğe olan inancının zamanla yiprandığını ifade etmektedir.

4- Dezenformasyon ve Bilgi Tekeli

Basın meslek örgütleri ve ifade özgürlüğü savunucuları, geride bıraktığımız yıl “sansür yasası” olarak ifade ettikleri dezenformasyonu önleme gerekçesi arkasına saklanan 29. maddesi ile “halkı yanıltıcı bilgi yayma” suçuna 1 ila 3 yıl hapis cezası öngören yeni Basın Yasası’nı var güçleriyle önlemeye çalıştılsa da başarılı olamadılar.⁸¹ Yasaya karşı çıkanlar, bu maddeyle toplumda bir tür otosansür eğilimi oluşacağı, pek çok kişinin ve gazetecinin tarafsızlığı tartışmalı yargıçlar tarafından “yanıltıcı bilgi yayma” suçuyla cezalandırılabileceği endişesini dile getirmişti. İktidar sözcüleri TBMM’de ve ekranlarda aksini iddia etseler de meslek örgütlerinin dediği çıktı. En az 33 gazeteci ve pek çok eleştirel görüş sahibi bu yasa maddesiyle suçlandı.

Daha önce de ifade edildiği gibi hakikati belirlemeyi tekelinde gören otokratik yönetimlerin ortak özellikleri arasında, yankı odalarına sıkışmış kutuplaşmış toplumu, duygusal reflekslerini de kullanarak, yanıltıcı bilgiyle ve kötü niyetle yönlendirme var. Bunun için kimi ülkelerde partizan medya, kimi ülkelerde maaşlı troller, kimilerinde bot yazılımlar, sahte haber siteleri ya da siyasetçilerin kullanıldığını, bilgi düzensizliği aktörlerinin zaman zaman iç içe veya birlikte hareket ettiği durumların da söz konusu olabildiğini daha önceki raporlarımızda aktarmıştık.⁸² M4D 2022-2 Yıllık Medya İzleme Raporu’nda da Türkiye’deki trol ağları ve iktidarla ilişkileri üzerine ortaya çıkan bulgulara değinmiştik. 2023’ün ilk altı ayını kapsayan M4D 2023-1 Raporunda da seçim sürecinde belirgin biçimde ortaya çıkan “gerçek dışı içerikle kamuoyu yönlendirme” vakalarını ayrıntılarıyla aktarmıştık. 2023 seçimleri ayağı yere basmayan vaatlerin çok daha ötesine geçen, bilinçli oluşturulmuş gerçek dışı enformasyon içeren medya metinlerinin, Cumhurbaşkanı Erdoğan dahil, bazı siyasetçiler tarafından topluma sunulmasına sahne olduğundan, bu süreçteki sayısız dezenformasyon girişimi, manipülatif bilgi bombardımanı içinden birkaç örneğe, yinelemek pahasına, 2023’e yıllık bakışta da yer vermek gerekir.

Seçim süreci boyunca başını CHP ve İYİ Parti’nin çektiği Millet İttifakı’nda bir araya gelen ve onu destekleyen muhalefet bloğu “terör örgütü PKK ile ilişkili” gösterildi. Bunun için hazırlanmış sahte bilgilerle dolu broşürler, pankartlar, billboardlar, sosyal medya içerikleri ve videolar dolaşıma sokuldu. Bunlar arasında en bilineni CHP’nin bir reklam filmine terör örgütü PKK yöneticilerinin alkış tutarken görüldüğü bir videonun montajlanmasıydı. Bu montaj videoyu herkesin bilmesini sağlayansa Cumhurbaşkanı Erdoğan oldu. Erdoğan, bu videoyu önce seçim mitinglerinde toplanan seçmene izletmeye başladı. CHP’nin yoğun tepkisine neden olsa da Cumhurbaşkanı bu videoyu izletmeyi sürdürdü ve katıldığı bir TRT canlı yayınında da bu videoyu savundu, hatta montaj olduğunu bizzat kabul etti. Erdoğan yayında önce “Kılıçdaroğlu, Kandil’dekilerle video çekimleri var, bunları yayımladılar” dedi, bunun üzerine kısa süreli sessizliğin ardından “Kandil’dekilerle. Ama montaj ama şu ama bu” ifadelerini kullandı.⁸³ Bu açıklama çok tartışıldı. Kemal Kılıçdaroğlu, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın katıldığı yayından videonun montaj olduğunu söylediği bölümü sosyal medyada paylaştı.⁸⁴ Kılıçdaroğlu’nun “montajcı sahtekâr” yazdığı paylaşımın altına eklediği video TRT’nin yayınıydı. Kamu yayıncısı TRT telif hakları ihlali başvurusunda bulunarak videoyu kaldırttı.⁸⁵ Cumhurbaşkanı’nın açıklaması sonrası iktidar kanadında da bu videonun rahatsızlığa neden olduğu konuşuldu. Ardından iktidar sözcülerinin bu konudaki söylemi değişti. Cumhurbaşkanı Erdoğan Sivas mitinginde “Gençlerimizin kıvrak zekasının ürünü 5 saniyelik bir video üzerinde arsızca tepiniyorlar”⁸⁶ dedi. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın da katıldığı canlı yayında videonun gençlerin kıvrak zekasının ürünü bir kurgu olduğunu ancak “unsurlarının gerçek” olduğunu söyledi.⁸⁷ Cumhurbaşkanı’nın seçimi kazandıktan sonraki konuşması da Cumhurbaşkanlığı sitesinde yayınlanırken bu videoyu savunduğu bölümlerin ya da muhalefeti terörle ilişkilendiren cümlelerin İngilizce metinden çıkarılmış olması dikkat çekti.⁸⁸

Seçimler dışında muhalif kişi ve kurumlara yönelik karalama kampanyaları, dezenformasyon içerikli yayınlar da sürdü. Örnek vermek gerekirse Yeni Şafak gazetesi barış bildirisini imzaladıkları gerekçesiyle yargılanan ama beraat eden Türkiye İşçi Partisi üyesi akademisyenleri “İBB’de çalışan terör iltisaklılar” ifadesiyle haberleştirdi. TİP bu habere erişim engeli talep etse de hakimlik bu talebi reddetti. Bir diğer örnek, TRT’nin altı yıldır cezaevinde tutulan muhalif iş insanı Osman Kavala’yı hedef alan bir diziyi yayınlamaya başlamasıydı. Metamorfoz isimli dizi, Kavala’yı casusmuş gibi gösteren komplo teorilerinden oluşan dizinin kamu yayıncısı tarafından milyonlara sunulması örneğine az rastlanan bir gelişme oldu.

İletişim Başkanlığı’nın düzenli olarak yayınlamaya başladığı Dezenformasyon Bülteni, geçtiğimiz dönem raporlarımızda belirtildiği ve beklendiği gibi iktidara yönelik eleştirileri yalanlamaya ya da eleştirilen siyasi bürokrasiyi aklama çabasına

81 M4D 2022-2 Medya İzleme Raporu meslek örgütlerinin ortak mücadelesine ayrıntılarıyla yer vermiştir. Bakınız: <https://media4democracy.org/raporlar/>

82 <https://media4democracy.org/raporlar/>

83 <https://artigercek.com/politika/erdogan-sahte-videoyu-ama-montaj-su-bu-diye-savundu-251020h>

84 <https://t24.com.tr/video/erdogan-miting-alanlarinda-izletti-montaj-goruntuleri-sahiplendi-kilicdaroglu-nun-kandil-dekilerle-video-cekimleri-var-ama-montaj-ama-su-ama-bu,54169>

85 <https://www.gazetepencere.com/trt-kilicdaroglunun-paylastigi-videoyu-telif-atarak-kaldirtti/>

86 <https://www.gazeteduvar.com.tr/erdogan-genclerimizin-kivrak-zekasinin-urunu-5-saniyelik-video-haber-1620015>

87 <https://www.gazeteduvar.com.tr/ibrahim-kalin-videonun-kendisi-kurgu-unsurlari-gercek-haber-1620033>

88 <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/saraydaki-balkon-konusmasina-ingilizce-ayari-sansurlenerek-cevrildi-2085919>

odaklandı.⁸⁹ Örneğin deprem dönemindeki eleştiriler nedeniyle görevden ayrılmak zorunda kalan Kızılay Başkanı Kerem Kınık hakkındaki haberleri yalanlamak için deprem öncesi fotoğrafları kanıt gibi göstermesi ya da Resmi Gazete’de yayımlanmasına karşın 2023 yılında İzmir’deki Halkapınar-Otogar metro hattı için sadece 3 bin TL bütçe ayrılması haberine “manipülasyon” açıklaması yapması gibi.⁹⁰

Dezenformasyonla Mücadele Merkezi’nin yılın ikinci yarısındaki faaliyetlerinde de öne çıkan Hamas-İsrail savaşında Hamas lehine dezenformasyon açıklamaları oldu. Hamas-İsrail savaşının başladığı ve yoğunlaştığı günlerde ana mesaisini İsrail kaynaklı haberleri yalanlamaya Hamas aleyhine iddiaları yanlışlamaya ayıran Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, aynı seçim döneminde olduğu gibi tek yanlı ve hedefli propaganda faaliyeti yürütmenin ötesine geçemedi. Sayısız örnek arasında, “Hamas, güvenli bölgeye ulaşmaya çalışan sivillere saldırıyor” iddiasının doğru olmadığını⁹¹, İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog’un “Yahudilerin Sonu” adlı kitap Hamas’ın üst düzey lideri Mahmud el-Zahar tarafından yazılmış” iddiasının doğru olmadığını⁹², Şifa hastanesinde vurulan ambulanslarla ilgili Tel-Aviv’in “terörist taşıyorlardı” açıklamasının doğru olmadığını vb dünyaya İletişim Başkanlığı DMM birimi duyurdu.⁹³

2019’da 344 milyon 531 milyon TL olan İletişim Başkanlığı bütçesi 2023 için 1,6 milyar liraya çıkarıldı. CHP Grup Başkanvekili Özgür Özel, bütçe artışı için “Yaklaşan seçim süreci de dikkate alındığında, İletişim Başkanlığı’nın sürekli artan temsil ve tanıtma ödeneğinin bu tür trol ağları için kaynak oluşturabileceğinden endişe etmekteyiz” diye konuştu.⁹⁴

İletişim Başkanlığı’nın bütçesi uzun zamandır tartışma konusu. Hazine ve Maliye Bakanlığı verilerine göre İletişim Başkanlığı’nın bütçe gerçekleştirmeleri şöyle oldu:⁹⁵

TABLO 2 – İletişim Başkanlığı’nın kuruluşundan bugüne kadar kullandığı yıllık resmi bütçe - Milyon TL

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

Yıllar	2019	2020	2021	2022	2023
Ayrılan Bütçe / Milyon TL	344.5	368.1	422.7	816	1.632
Gerçekleşen Bütçe / Milyon TL	377.5	440	598	1.968	3.320

Oxford Üniversitesi Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü’nün 2023 Dijital Haber Raporu’nda da Türkiye’de dijital ve sosyal medyadaki eleştirel seslerin de düzenli olarak kısıtlandığı hatırlatıldı ve büyük ölçüde Erdoğan ve destekçileri tarafından kontrol edilen medyanın Erdoğan’ın yeniden seçilmesinde kilit bir rol oynadığı belirtildi.⁹⁶

Seçim öncesinde Google ve Facebook gibi kuruluşların algoritmalarının öne çıkardığı haberler üzerine inceleme yapan Journo ekibi kullanıcıların yanlış, dezenformasyon içerikli, siyasi olarak taraf tutan haberlere maruz bırakıldığına ilişkin örnekler saptadı. Facebook’un, nefret söylemini, şiddet teşviğini yasaklaması ya da ücretli içeriklerde siyasi parti savunuculuğuna izin vermemesi gibi kendi kurallarını kendi çiğnediği görüldü. Çalışmaya göre, Google, yüzde 81 oranında iktidar medyasını öne çıkarıyor.⁹⁷

Teyit’in, Google’ın Türkiye’deki dezenformasyon ve medya politikalarına odaklanması nedeniyle Türkiye’de doğru bilgiye erişim ve medya sektörü üzerindeki etkisini incelediği, “İfade Özgürlüğü ve Doğru Bilgiye Erişim Bağlamında Google’ın Dezenformasyon ve Medya Politikaları” raporuna göre, reklam politikaları dezenformasyonun yayılmasına neden oluyor ve bazı medya kuruluşlarına ayrıcalıklı davranılıyor.⁹⁸

89 <https://journo.com.tr/dezenformasyon-bulteni>

90 <https://teyit.org/analiz/fotograf-in-deprem-sonrasi-kizilay-baskaninin-fabrika-ziyaretini-gosterdigi-iddiasi>

<https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/iletisim-baskanligi-resmi-gazeteyi-manipulasyon-ile-sucladi-2027170>

91 <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dezenformasyonla-mucadele-merkezi-hamas-sivillere-saldiriyor-iddiasini-yanlanadi-811956.html>

92 <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dezenformasyonla-mucadele-merkezi-herzogun-iddialarini-yanlanadi-839224.html>

93 <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dezenformasyonla-mucadele-merkezi-gazdede-vurulan-ambulanslarin-hamas-militanlarini-tasidigi-iddiasini-yalandi/3044468>

94 <https://www.birgun.net/haber/butce-trollerden-daha-hizli-artti-417709>

95 <https://www.hmb.gov.tr/bumko-aylik-butce-bulteni>

96 https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/Digital_News_Report_2023.pdf

97 <https://journo.com.tr/secim-haberleri-google>

98 <https://teyit.org/ekipten/googlein-dezenformasyon-ve-medya-politikalari-dogr-bilgiye-erisimi-nasil-etkiliyor>

5- Cemiyet, Parti ve Diğer STÖ'lerin Çalışmaları

Basın meslek örgütlerinin basın davaları takibi, ulusal ve uluslararası toplantılar, seçim öncesi siyasi partilere basın özgürlüğü taleplerinin iletilmesi, RTÜK cezaları ya da gazetecilere yönelik engellemelere karşı yapan basın açıklamaları gibi faaliyetleri 2023'ün ilk yarısında da sürdü. Bu dönemde meslek örgütleri çalışmalarını deprem nedeniyle afet bölgesine ağırlık vererek yürüttü.

Gazeteciler Cemiyeti, depremin ardından yürüyen tüm faaliyetlerinin merkezine deprem bölgesini aldı. Depremin hemen ardından bölgeye bir heyet gönderen Gazeteciler Cemiyeti, kendi kaynaklarının yanı sıra bazı belediyeler ve şirketlerin de desteğiyle hijyen setleri, toza karşı koruyucu N95 maskeler, portatif tuvaletler, telefonlar için harici bataryalar dağıtmaya başladı.

Bölgeye giden Gazeteciler Cemiyeti heyetinin yazdığı ve ihtiyaç tespitleriyle birlikte mevcut durumu anlatan detaylı rapor hem kamuoyuna açıklandı hem de İngilizce nüshası başta Uluslararası gazeteciler Federasyonu (FIJ) ve Avrupa Gazeteciler Federasyonu (FEJ) olmak üzere birçok uluslararası medya kuruluşuna, büyükelçiliklere, uluslararası kuruluşlara iletildi. Cemiyet, yürüttüğü telifli haber programlarını depremzede gazetecilere yönelik olarak yeniden düzenlendi, 9. Köy Haber Merkezi projesi revize edilerek depremzede gazetecilere açıldı. Cemiyetin Ankara Gölbaşı'nda bulunan sosyal tesisi depremzede aileler ve öğrencilerin kullanımına açıldı. Onlar için sağlanan cep telefonu, bilgisayar, giysi, ayakkabı gibi yardım malzemeleri teslim edildi. Cemiyet ayrıca Avrupa Demokrasi Vakfı'nın desteğiyle bir mobil basın evi aracı temin ederek deprem bölgesine gönderdi.⁹⁹ Ayrıca, Gazeteciler Cemiyeti Basın İlan Kurumu'nun medya örgütlerine verdiği yıllık desteği tümüyle afet çalışmalarına katkı maksadıyla bağışladı. Ayrıca FEJ'in oluşturduğu "Acil Destek" fonundan bazı deprem bölgesi gazetecilerinin yararlanması için gayret gösterildi.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, bazı firmalarla işbirliği yaparak depremzede gazetecilerin kullanımı için bilgisayar, cep telefonu ve fotoğraf makinesi gibi ekipmanlar temin etti ve Adıyaman, Kahramanmaraş, Hatay ve Osmaniye gibi depremden etkilenen illerde yerel basın çalışanlarına teslim etti. Cemiyetin İskenderun Temsilcisi gazeteci Akın Bodur, enkazdan sağ kurtulmuş ancak bir kolunu dirseğinden kaybetmişti. TGC Bodur'un İstanbul'daki tedavi sürecine destek oldu, biyonik kol temin edilmesini sağladı.

Türkiye Gazeteciler Sendikası, Adana Şubesi aracılığıyla depremzede gazetecilerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştı, deprem bölgesinde görev yapan gazeteciler için ücretsiz psikolojik destek sundu.

Medya-İş Sendikası deprem döneminde bölgeye giden basın örgütleri arasındaydı. Medya-İş bir otobüsle Hatay'da, diğer illerde de yaklaşık 6 karavan tipi araçla bölgede görev yapan gazetecilerin çalışma şartlarını iyileştirmeye çalıştı.

Gazeteciler Cemiyeti, Avrupa Demokrasi Vakfı desteğiyle doğal afet ve kriz dönemlerinde sahada zor şartlarda çalışan gazetecilerin ihtiyaçları için Mobil Basın Evi aracını hizmete soktu. Araç, gazetecilerin yazılı, görüntülü ya da sesli haber üretirken ihtiyaç duyabilecekleri cihazları ve yazılımları ücretsiz olarak sunuyor, ayrıca haber için gerekli tüm ekipmanların ödünç kullanılabilmesini sağlıyor. 9+1 kişilik minibüs aynı zamanda gazetecilerin acil durumlarda transferi ve uydu bağlantılı internet erişimi için de kullanılabilir. Gazeteciler Cemiyeti'nin dört personelle görevlendirdiği araç 2023 yılı Nisan ayında faaliyete geçti ve yıl boyunca yaklaşık 300 gazeteciye doğrudan destek verdi.¹⁰⁰

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden Dr. Çağrı Kaderoğlu Bulut ve Dr. Gökhan Bulut'un Gazeteciler Cemiyeti'nin desteğiyle hazırladığı "6 Şubat Depremleri ve Yerel Medyanın Durumu: Hatay İl Raporu'nda kentten ayrılan gazetecilerin yerel medyada ciddi bir insan gücü kaybı yarattığına değinildi, kentin deprem sonrası medya atmosferine ilişkin ilk tespitler ortaya konuldu.¹⁰¹ Gazeteciler Cemiyeti ayrıca Fay Hattındaki Medya raporlarıyla 2023 yılı sonunda deprem kentlerindeki durumu ve süreçte yaşananları tek tek kayıt altına aldı.¹⁰²

TGS, 23. Olağan Genel Kurulu 30 Eylül-1 Ekim'de toplandı. Sendikada Genel Başkanlığa Gökhan Durmuş yeniden seçildi, Genel Sekreterliğe A. Banu Tuna, Genel Mali Sekreterliğe Murad Sezer, Genel Örgütlenme Sekreterliğine Esra Yalçınalp seçildi.

TGS, "Türkiye'de Gazetecilik: Algı ve Profil Araştırması" hazırladı. Araştırma raporunda, medya mensuplarının düşük maaşlarla haftada 45 saatten fazla çalıştığını, yıllık izinlerin tam olarak kullanılmadığını ve yapılan ankete katılan gazetecilerin yüzde 47,7'sinin mesleğini icra ederken siyasi baskı hissettiğini açıkladı. Rapora göre; ankete katılan

99 <https://www.sondakika.com/haber/haber-gazeteciler-cemiyeti-dogal-afet-ve-kriz-donemlerinde-sahada-calisan-gazetecilerin- ihtiyaclari-icin-m/>

100 https://www.iskenderunses.net/haber/mobil_basin_evi_secimde_gazetecilerin_hizmetinde-19412.html

<https://www.gaziantepusula.com/haber/17341064/mobil-basin-araci-gaziantep-te-tanitildi>

101 <https://9koy.org/wp-content/uploads/2023/08/DEPREM-RAPORU-TASLAK6.pdf>

102 <https://9koy.org/fay-hattindaki-medya-deprem-turkiyenin-medya-sektorunde-nasil-artci-etkilere-yol-acti.html>

gazetecilerin yüzde 42,8'i sansüre maruz kaldıklarını, sansürün, genellikle haberlerin yayımlanmaması, çıkarılması veya değiştirilmesi şeklinde gerçekleştiğini ifade etti. Her dört gazeteciden birinin mesleğini değiştirmeyi düşündüğü ve ayrıca üç gazeteciden sadece birinin basın kartının olduğu belirtildi.¹⁰³

Türkiye Gazeteciler Sendikası, toplu iş sözleşmesinde uzlaşmaya varamadığı Sputnik Türkiye'de greve gitti. Grevin başlamasının ardından 24 gazeteci işten çıkarıldı. Sendika, "Sputnik Türkiye işvereni sendikal haklara saygı gösterip üyelerimizin taleplerini karşılamak yerine onları işten atıyor. Suç işlemekten vazgeçin, atılan gazetecileri işe geri alın" tepkisinde bulundu.¹⁰⁴ Sendikanın tüm girişimlerine ve gazetecilerin direnişine karşın işverenin iktidarla kurduğu ilişkiler ve kural tanımazlığına göz yumulması grevde olumlu sonuç alınmasına engel oldu.

TGS, 2023 yılı içinde Evrensel Gazetesi, Ege İz Gazete, Reuters Haber Ajansı, Refinitiv Enformasyon, AFP, BBC, GazeteDuvar, 9 Eylül Gazetesi, AP, Diken, ANKA Haber Ajansı işyerlerinde TİS imzaladı.¹⁰⁵

2023'te yayımlanan basın ve ifade özgürlüğünü ilgilendiren bazı raporlar şunlar:

* AGİT Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti Raporu:

https://www.osce.org/files/f/documents/2/6/544726_1.pdf

* Bianet Medya Gözlem Raporları:

<https://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/119085-bia-medya-gozlem-raporlari>

* Çağdaş Gazeteciler Derneği Medya İzleme Raporları:

<https://cgd.org.tr/raporlar/>

* Freedom House Dünyada Özgürlük 2023 raporu:

https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-03/FIW_2023_50Years_DigitalPDF.pdf

* Gazeteciler Cemiyeti M4D Medya İzleme Raporları:

<https://media4democracy.org/reports/>

* Gazeteciler Cemiyeti Özgürlük için Basın Raporları:

<https://pressforfreedom.gc-tr.org/category/raporlar/>

* Human Rights Watch yıllık dünya raporu:

<https://www.hrw.org/world-report/2023>

* Medya Çoğulculuğu ve Medya Özgürlüğü Merkezi (CMPF) 2023 Türkiye Raporu:

https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/75744/turkey_results_mpm_2023_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y

* Oxford-Reuters 2023 Dijital Haber Raporu:

https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/Digital_News_Report_2023.pdf

* Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) 2023 endeksi ve Türkiye dosyası:

<https://rsf.org/en/country-t%C3%BCrkiye>

* Türkiye Gazeteciler Sendikası Mayıs 2022/23 yıllık raporu:

<https://tgs.org.tr/wp-content/uploads/2023/05/TGS-Basin-Ozgurlugu-Raporu-2022-2023.pdf>

* Basın Özgürlüğü Uluslararası Ortak Misyonu - Deprem ve Genel Seçimlerin Ortasında Basın Özgürlüğü Krizi Derinleşiyor Raporu

<https://freeturkeyjournalists.ipi.media/wp-content/uploads/2024/04/Turkey-Media-Freedom-Mission-October-2023-TURKISH.pdf>

* İfade Özgürlüğü Derneği Engelliweb 2022 Raporu:

https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2022.pdf

* Freedom House – İnternette Özgürlük 2023 raporu

<https://freedomhouse.org/report/freedom-net>

* Gazeteciler Cemiyeti Deprem Bölgesi Hatay İl Raporu

<https://9koy.org/wp-content/uploads/2023/08/DEPREM-RAPORU-TASLAK6.pdf>

¹⁰³ <https://tgs.org.tr/turkiyede-gazetecilik-dusuk-maas-siyasi-baski-mobbing/>

¹⁰⁴ <https://t24.com.tr/haber/tgs-den-sendikali-gazetecileri-isten-cikaran-sputnik-e-suc-islemekten-vazgecin-gazetecileri-ise-geri-alin,1123748>

¹⁰⁵ <https://tgs.org.tr/konu/toplu-is-sozlesmeleri/>

* Gazeteciler Cemiyeti Fay Hattında Medya Raporu

<https://9koy.org/fay-hattindaki-medya-deprem-turkiyenin-medya-sektorunde-nasil-artci-etkilere-yol-acti.html>

* Uluslararası Af Örgütü Dünyada İnsan Haklarının Durumu 2023 raporu

https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/TR_2022-23%20AnnualReport.pdf

Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler kurumlarının Türkiye’de basın özgürlüğünün gelişmesi için doğrudan ya da sivil toplum aracılığıyla destekleri sürüyor. Bu alanda çalışan uluslararası örgütler de gazetecilerin yaşadığı sorunları takip ediyor, ortak çalışmalar ve dayanışma faaliyetleri yürütülüyor. Bunlar arasında Türkiye’deki gazetecileri ve basın özgürlüğü atmosferini yakından ilgilendiren çalışma, rapor ve açıklamalar da var.

Avrupa Birliği, doğrudan ve alt-hibe programlarının yanı sıra basın özgürlüğüne dönük sivil toplum çalışmalarını Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI), European Centre for Press and Media Freedom ve The Centre for Media Pluralism and Media Freedom (CMPF) aracılığıyla desteklemeyi sürdürdü.

6- DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Bu bölümde 2023'te başımızdan geçen ve bu rapor boyunca ayrıntılandırılan tüm gelişmeler ışığında basın ve ifade özgürlüğü savunucuları ile basın meslek örgütlerinin çalışmalarında dikkate alabilecekleri değerlendirme ve önerilere bir perspektif sunabilmesi amacıyla yer verilmiştir.

Danıştay baroların ve basın meslek örgütlerinin açtığı davalar sonucunda Emniyet Genel Müdürlüğü'nün eylemlerde ses ve görüntü alınmasını yasaklayan genelgesinin yürütmesi durdurulsa da bu sadece hukuki bir kazanım olarak kaldı, fiilen sahada karşılığı olmadı. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ile özdeşleşen anti demokratik uygulamaların bakan değişiminden sonra sürmesi yeni bir gösterege olarak okunmalı. Her türden hak arama eyleminin keskin biçimde bastırılması emrini veren, gazetecilerin bu türden hak mücadelelerini kamuoyuna yansıtılmaları için hukuku ve temel hakları görmezden gelen siyasi iradenin Avrupa Birliği'ne katılım için bile olsa demokratikleşme adımı atması beklenemez. Burada gazetecilere düştüğü kadar demokratik taleplerini dile getirmek isteyen herkese de görev düşüyor. Barolar, odalar, sendikalar, meslek kuruluşları, hak örgütleri dahil tüm demokratik kesimler, kamu yararı için de kendi taleplerinin duyulması için de gazetecilere daha çok sahip çıkmalı, onları görevini yerine getirmesi için daha çok desteklemelidir. Basın meslek örgütlerinin, sıradan bir basın açıklamasında bile şiddete uğrayan, itilip kakılan, görüntü alması engellenen ya da gözaltına alınan gazetecilerle daha yakın, sıkı ilişki kurarak onlara hukuki desteği arttırması gerekir. Tüm bu çerçevede, basın meslek örgütlerinin hukuki destek kapasitesini arttırması gerekmektedir. İllerde barolarla iş birliği yaparak gazetecilere hukuki desteği arttırmanın yolları avukatlarla birlikte düşünülebilir. Örneğin, barolarda basın destek masaları kurulabilir, gazeteci davalarının daha yoğun takibi sağlanabilir ya da gazetecilerin topluca görev yaptığı yerlerde avukatlar ve meslek örgütü temsilcileri fiilen bulunmayı ve şiddeti önlemeye çalışmayı bir yöntem olarak düşünebilir.

Başta Avrupa Birliği vize sıkıntısını da doğuran sebeplerden en önemlilerinden birisi olarak görülen Terörle Mücadele Kanunu ve geçtiğimiz yıl tüm uyarılara rağmen yasalaştırılan dezenformasyon gerekçeli kanunu olmak üzere mevcut mevzuattaki ifade ve basın özgürlüğünün kullanımını ciddi şekilde sakatlayan hükümler çağdaş ve özgürlükçü bir yaklaşımla düzeltilmelidir.

Gazetecinin ve gazeteciliğin potansiyel suçlu olarak görülmesine son verilmeli, medyanın halkın demokrasiye katılımını kolaylaştıran temel unsurlardan birisi olarak görülmesi sağlanmalıdır. Gecenin en karanlık saatlerinde, sabaha karşı gazetecilerin evlerinden toplanarak, kelepçelenerek, gözaltına alınmalarına son verilmelidir. Tutuklu yargılama istisna olmalı, yargılamada gazetecilik ürünlerinin "delil" sayılması önlenmelidir.

Bu raporun ortaya koyduğu tablo maalesef karanlık. Önümüzdeki günlere ilişkin de hiçbir umut barındırmıyor. Yeni parlamento yapısı ve iktidarın sertleşen tutumu, bu karanlık tabloda bize daha fazla sorumluluk yüklüyor. Başta da özeleştiriyor. Türkiye'de basın ve ifade özgürlüğü mücadelesine katılan çok sayıda kurum kuruluş geçtiğimiz yıl sansür yasasına karşı verilen ortak mücadeleden hiç ders çıkarmamış görünüyor. Tüm basın ve ifade özgürlüğü örgütleri ülkede kendi gündemlerini takip etmeyi sürdürüyor. Ortak mücadele pratiğinin eyleme çevirebileceği potansiyeli fiilen rükkeden, kurumsal bürokrasilerini aşamayıp sadece kendi gündemlerine ve paydaşlarına odaklanan örgütlerin mücadelesi de kağıt üzerinde kalıyor. Çuvaldızı kendimize batırmamız gerekirse, başta uluslararası örgütler olmak üzere Türkiye'de basın özgürlüğü mücadelesinin bir bileşeni olsalar da fiilen basına yabancı kalmayı tercih eden bazı kurumlar, gazetecilerin çalışma şartlarını ve ihtiyaçlarını bildiklerini varsayıyor ama sahadaki gazetecileri tanımıyor, onlarla hiçbir organik ilişki kurmuyor. Dolayısıyla bu yabancılaşıma, mücadelesinin varlık nedenini ortadan kaldırıyor. Diğer taraftan haber takibinde meslektaşlarıyla neredeyse hiç bir araya gelmemiş, hiçbir basın davasını takip etmemiş, hiçbir hak arama mücadelesinde gazetecilerin yanında olmamış bazı cemiyet ve dernekler de bu özeleştirinin dışında değildir. Yerel cemiyetlerin kapsayıcılıklarını ve demokratik perspektiflerini arttırmadıkça, sahadaki genç gazetecilere yönetim organlarını açmadıkça esnaf gazeteci lokali olmanın ötesine geçemeyecekleri ortadadır. Bu sadece onların sorunu değil basın özgürlüğü mücadelesindeki herkesin sorunu olacaktır. İrlili ufaklı tüm basın örgütlerinin daha çok çalışan gazeteciyi kapsamaması, temel hak ve özgürlükler için daha çok mücadele vermesi için bizlere de görev düşmektedir. Dolayısıyla 2011 yılından bu yana en çok gazeteci örgütünü bir araya getiren sansüre yasasına karşı örgütlenen ortak mücadelenin kazanımını sürdürmeye çalışmak tüm bileşenlerin sorumluluğu olmalıdır.

Yukarıdaki iki önemli noktanın yanı sıra 2023'ün ilk yarısında acı biçimde deneyimlediğimiz afet ve afet haberciliği konusunda da basın meslek örgütlerine görev düştüğünü değerlendiriyoruz. Kriz anlarında gazeteciliğin daha da önem kazandığını, etik ilkelere ve evrensel değerlere bağlılıktan sapmanın ne türden olumsuz sonuçlar doğurduğunu yaşayarak gördük. Depremlerin ardından pek çok iletişim akademisyeni afet haberciliğini tartıştı, öneriler getirdi. Örneğin Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi sahada görev yapan gazetecilerle birlikte toplantılar yaptı ve bir "Afet Haberciliği Kılavuzu" hazırladı. Bu türden çalışmaların bir araya getirilmesi, üyelerle, gazetecilerle paylaşılması mesleki gelişimin bir parçası olarak ele alınmasının sağlanması önerilebilir. Basın meslek örgütleri olası afet, kriz ya da savaş anlarında nasıl hareket edeceklerini, gazetecileri nasıl destekleyeceklerini, gelişmelere basın özgürlüğünü gözetme hedefiyle nasıl müdahale edeceklerini de planlamalıdır. Neredeyse tüm meslek örgütleri deprem bölgesindeki gazetecilere destek götürmeye çalıştı, onların ihtiyaçlarını karşılamak için elini taşın altına koydu. Tüm bu olumlu çabalar biraz el yordamıyla biraz

da durum zamanla anlaşıldıkça mümkün olabildi. Maalesef ülkemizin gerçeği haline gelen afetlere karşı hem destek kapasitesi açısından hem de etik yönden nasıl müdahale edileceği üzerine meslek örgütleri acil durum planı yapmayı düşünmelidir.

Bu raporun yayına hazırlandığı 2024 yılının ilk çeyreğindeki gelişmeler de dikkate alındığında, Türkiye mediasındaki kutuplaşmada son dönemde diyagramın kısmi bir dönüşüm gösterdiği söylenebilir. Aralarında aktivist muhalif basın da yer aldığı, grafiğin eleştirel basın tarafında yer alan medya kurumlarının yayın çizgisi ve hitap ettikleri kesim itibarıyla grafiğin ortasında yer alan ana akım bölgesine doğru genişlemeye başladığı görülmektedir. Buna karşılık grafiğin sağında yer alan hükümet yanlısı basında ise ana akıma doğru genişleme yerine kendi yankı odasına daha da saplanma eğilimi tespit edilebilir. En çok izlenen eleştirel kanal Halk TV'nin yayına SZC TV'nin eklenmesi, eleştirel çizgiyi korumasına karşın SZC TV'nin ana akım alışkanlıkları ve yaklaşımını uygulamaya başlaması, muhalif kanattaki KRT TV'nin el değiştirmesi ve iktidar sözcülerine ve iktidar yanlısı gazetecilere yayınlarında yer vermeye başlaması, EKOL TV'nin ana akım haber kanalı hedefiyle yola çıkması gibi gelişmeler bu tespiti destekliyor. Artık bıçakla kesilmiş karpuz gibi ikiye ayrılan, kutuplaşmış Türkiye medyası grafiğinin sol tarafta kalan kesiminin "ortaya doğru" büyüdüğü söylenebilir. 2024 yerel seçimleri sonuçlarının alışılmış siyaset biçimine etki edeceği yorumu yapılırken bunun medya dünyasında yaratacağı olası etkiler açısından da yukarıdaki değerlendirme dikkate alınmalıdır.

2023 yılı her ne kadar ağır bir baskı altında geçse de basın meslek örgütlerinin görünürlüğü, birlikte mücadele etmeleri, ortak tepki geliştirmeleri açısından olumlu bazı sonuçlara da neden olmuştur. 2024'e yönelik değerlendirme için Mart 2024'teki yerel seçim sonuçları dikkate alınmak zorundadır. Çünkü Türkiye'de basın ve ifade özgürlüğü siyasi değişimlerle yakından bağlantılı olmanın yanı sıra bu değişimlerden kısa sürede doğrudan etkilenen bir yapıya sahiptir.

Açıktır ki 2024 yerel seçimleri, muhalefete yönelik seçmen ilgisinin ve çözüm beklentisinin yerel ölçekte tabana yayıldığını göstermektedir. Gerek iktidar gerekse muhalefet açısından seçim sonuçları, ülkede siyasetin yerel ölçeklere dayanarak yükseleceğini, yerel dinamiklerin ve toplum kesimlerinin demokratik süreçlere katılımının daha çok önemseneceği yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu çerçevede Türkiye'de beklenen erken genel seçim için siyasi partilerin Ankara ve TBMM merkezli siyasi hat yerine, yerel yönetimler ve yerel siyaset aracılığıyla halka erişmesi ve çalışmalarını yürütmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu durumun yerel demokratik güç ve bakış açısından olumlu sonuçları da kaçınılmazdır. Bu sürecin Türkiye yerel basını için bulunmaz bir ilerleme-büyüme, demokratik perspektif gelişimi ve kamuoyuna seslenme fırsatına evrilmesi mümkün olabilir. Bunun için yerel basın açısından demokratik bakış açısı, kamu yararı perspektifi ve etik ilkelerin yaygınlaşması ihtiyacı olduğu da değerlendirilebilir. Aynı çerçevede iktidar partisi içinde de eleştirilere neden olan "yandaş basın" atmosferinde bir değişim beklenebilir. Bu eleştiriler özetle, yaygın basının büyük ölçüde iktidar kontrolünde olmasının seçmen üzerindeki etkisinin siyaseten yeterli sonuç vermediği, iktidar yanlısı medya oluşturma uzun vadeli siyasi getirisinin sanıldığı kadar yüksek olmadığı, tepkili seçmenin refleksiyle iktidar mediasından uzak durduğu ve iktidarın sözünün onlara ulaşmadığı şeklindedir.

2024 Mart seçimlerinin ardından oluşacak tabloya ilişkin ilk tespitler, medya izleme ve raporlama çalışmamız çerçevesinde yılın ilk altı ayını kapsayacak M4D Projesi 2024-1 Medya İzleme Raporu'nda yer alacak.

Gazeteciler Cemiyeti

Demokrasi için Medya, Medya için Demokrasi Projesi
Üsküp Caddesi No:35 Çankaya/Ankara

+90 312 468 12 09

www.media4democracy.org
www.gc-tr.org
www.24saatgazetesi.com

facebook.com/media4democracy
twitter.com/democracy4media
instagram.com/media4democracy
youtube.com/media4democracy

Demokrasi için Medya, Medya için Demokrasi Projesi kapsamında yayımlanan raporlara ulaşmak için [tıklayınız.](#)